

”Det är det tjejerna vill ha”

- En studie om hur lärare arbetar med att bryta traditionella könsmonster

Julia Rundbom & Emma Zetterström

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN
Självständigt arbete avancerad nivå 81:2016
Lärarprogrammet 2012-2017
Handledare: Håkan Larsson
Examinator: Bengt Larsson

Sammanfattning

Syfte och frågeställningar: Forskning visar på att det fortfarande finns tydliga traditionella könsmonster i idrott och hälsa och lärare har svårt att se och bryta dem. Syftet med studien är därför att undersöka hur lärare kan arbeta med att bryta traditionella könsmonster i ämnet idrott och hälsa. Frågeställningarna lyder därför:

- Hur uppfattar lärare i idrott och hälsa att traditionella könsmonster kommer till uttryck i undervisningen?
- Vilka svårigheter, ur lärarnas synvinkel, finns det med att bryta traditionella könsmonster i undervisningen?
- Vilka verktyg använder sig lärare av för att bryta könsmonster i ämnet idrott och hälsa?

Metod: Tre lärare i idrott och hälsa har deltagit i vår studie. Vi valde att göra en kvalitativ studie där tre lärare intervjuades och två av dem observerades. Vi observerade de två lärarna under tre lektioner vardera.

Resultat: Lärarna anser att traditionella könsmonster uttrycks till exempel genom språk, grupperingar och erfarenheter av idrott och hälsa. Lärarna uttrycker också svårigheter med att bryta traditionella könsmonster i undervisningen som till exempel att tiden inte räcker till och för lite kunskap hos lärarna vad gäller genusrelaterade frågor. Lärarna anser att det är viktigt att diskutera genusrelaterade frågor. De menar att lärare endast ska utgå från vad som faktiskt står i läroplanen vilket innebär att lärare borde frångå de traditionella idrotterna till stor del och att våga utmana de traditionella könsmonster som finns.

Slutsats: Lärare bör arbeta på ett sätt så att undervisningen neutraliseras vilket betyder att lärare bör frångå de traditionella idrotterna, fokusera mer på hälsa och skapa ett bra arbets- och dialogklimat där eleverna känner trygghet och vågar vara sig själva.

Abstract

Aim and research questions: Research shows that there are still clear traditional gender patterns in physical education and teachers find it difficult to perceive and break them. The aim with the study is therefore to examine how teachers can work with breaking traditional gender patterns in physical education. The research questions are:

- How do teachers in physical education perceive that traditional gender patterns are expressed during teaching?
- What difficulties, from the teachers' point of view, are there with breaking traditional gender patterns?
- What tools do teachers use for breaking traditional gender patterns in physical education?

Method: Three teachers have taken part in our study. We chose to do a qualitative study where three teachers were interviewed and two of them were observed. We observed the two teachers during three lessons each.

Results: The teachers think that traditional gender patterns are being expressed for example through language, groupings and experiences from physical education. The teachers also expressed difficulties with breaking traditional gender patterns while teaching, e.g. that the time is not enough and that teachers don't have enough knowledge in terms of gender-related issues. The teachers consider that it is important to discuss gender-related issues. They believe that teachers should base the education on what the curriculum actually says. This means that teachers largely should abandon the traditional sports, and dare to challenge the traditional gender patterns that exist.

Conclusions: Teachers should work in a way that neutralizes the education, which means that teachers should abandon the traditional sports, focus more on health and create a good work- and dialogue climate where the students feel safe and dare to be themselves.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Introduktion.....	1
1.2 Begreppsförklaringar.....	2
1.2.1 Genus.....	2
1.2.2 Traditionella könsmönster.....	3
1.2.3 Jämställdhet vs. jämlikhet	4
1.3 Bakgrund	4
1.3.1 Könsmönster i idrott och hälsa.....	4
1.3.2 Sär- och samundervisning	5
1.3.3 Skolans styrdokument	6
1.4 Existerande forskning.....	7
1.4.1 Könsmönster i idrott och hälsa.....	7
1.4.2 Lärarnas arbete för att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa.....	9
1.4.3 Svårigheter med att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa.....	10
1.4.4 Verktyg för att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa	11
1.5 Sammanfattning	13
2 Syfte och frågeställningar.....	13
2.1 Syfte	13
2.2 Frågeställningar.....	13
2.3 Teoretiskt ramverk	13
3 Metod	14
3.1 Urval.....	15
3.1.2 Presentation av deltagare.....	15
3.2 Kvalitativa observationer	16
3.2.1 Genomförande.....	16
3.2.2 Filmning av lektioner	16
3.3 Intervjuer	17
3.3.1 Genomförande.....	17
3.4 Studiens tillförlitlighet.....	17
3.5 Analys.....	18
3.6 Etiska överväganden	18
4 Resultat.....	19

4.1 Lärares syn på traditionella könsmonster.....	19
4.2 Hur kommer dessa könsmonster till uttryck?.....	20
4.3 Svårigheter med att bryta traditionella könsmonster.....	22
4.3.1 Sär- och samundervisning	25
4.4 Verktyg för att bryta traditionella könsmonster	26
4.4.1 Neutralisera	26
4.4.2 Kompensera.....	28
4.4.3 Utmana	29
4.5 Sammanfattning	29
5 Diskussion	30
5.1 Svårigheter	31
5.2 Verktyg.....	34
5.3 Metoddiskussion.....	38
5.4 Vidare forskning.....	39
5.5 Slutsats	39
Käll- och litteraturlista.....	41

Bilaga 1 Käll- och litteratursökning

Bilaga 2 Utskick via facebook

Bilaga 3 Blankett för godkännande av filmning

Bilaga 4 Observationsfrågor

Bilaga 5 Intervjuguide

1 Inledning

1.1 Introduktion

När läroplanen reformerades på 80-talet var tanken att skapa en mer jämställd undervisning. Detta skulle, enligt reformens arkitekter, skapas med hjälp av samundervisning istället för tidigare särundervisning. Det som hände i ämnet idrott och hälsa var dock att många flickor gick som förlorare då undervisningen kom att innehålla traditionella idrotter med fokus på resultat. Med traditionella idrotter menar vi t.ex. fotboll, basket och innebandy. Generellt sett hade flickor tidigare, under särundervisningen, mestadels haft aktiviteter som dans och träning till musik vilket då ledde till att de hade det svårt när samundervisningen väl satte igång. På grund av detta har flickor generellt fått sämre betyg i ämnet idrott och hälsa än pojkar, ända fram till idag. De senaste åren visar nämligen på en förbättring både i flickors betyg och vad som faktiskt undervisas på lektionerna. I Hagströms artikel från 2016 intervjuas Suzanne Lundvall och hon menar att uppdelningen flickor och pojkar är förbi. Det handlar nu om att skapa lektionsinnehåll som är frikopplat från redan etablerade könsroller, genom att till exempel frånga traditionella idrotter där tydliga könsroller redan finns. Undervisningen i idrott och hälsa har blivit mer jämställd och många lärare visar på en vilja att förändra den. Det förekommer dock fortfarande både särundervisning och undervisning som endast fokuserar på traditionella idrotter och resultat. Detta leder till att traditionella könsroller bibehålls och inte utmanas tillräckligt.

Att arbeta med att bryta traditionella könsroller är inte lätt. För att göra det krävs både kunskap och en medvetenhet hos lärare, och annan personal inom skolans värld, kring genus och könsroller. Utan kunskap och medvetenhet kan det bli så att lärare istället differentierar könen och spär på de traditionella könsroller som finns. Detta tar sig uttryck i Redelius studie där hon observerat en klass i årskurs 8. Just denna lektion ska eleverna springa en slinga på tid och läraren säger då: "Tjejer, ni har det lite jobbigt nu... det är stor skillnad mot när ni sprang i sexan då ni hade lättare kroppar, så ni ska inte bli ledsna om ni får en sämre tid än sist ni sprang" (2009, s. 42). Ett annat exempel på när lärare uttryckt sig på ett sätt som differentierar könen kommer från en artikel som publicerades på *Idrottsforum* år 2005. Då säger läraren: "Tjejer, ni behöver inte göra det här. Det kräver jättemycket styrka för man är ju ganska högt upp... Och sen kommer en riktig superprövning för killar...". (Larsson, Fagrell & Redelius 2005, s. 1) Det är antagligen inte lärarens intention att bygga på dessa

könsmönster utan vi tror att det sker omedvetet. Varför lärarna agerar på detta sätt tror vi handlar både om strukturer och ett redan inrutat beteende som är svårt att förändra utan vilja, medvetenhet och kunskap.

I skolans styrdokument står det att all personal inom skolans verksamhet ska arbeta med att bryta traditionella könsmönster (Skolverket 2011a, s. 8; 2011b, s. 6). Vi upplever att lärare tycker att normbrytande undervisning är svårt och att lärare generellt har för lite kunskap om detta. Detta kan leda till att lärare inte utmanar normer och könsmönster tillräckligt utan istället endast får undervisningen att "fungera" för stunden, men inte i längden (Larsson et. al. 2009, s. 110f). Statskontorets rapport visar att de insatser som gjorts för arbetet med jämställdhet i skolan framförallt når ut till de lärare som redan är övertygade, eller har god kunskap om arbete med jämställdhetsfrågor i undervisningen, men att det inte når fram till de lärare som är mindre engagerade och kunniga (2015, s. 7f). Vi anser att arbetet med könsrelaterade frågor/genusfrågor är ett av de viktigaste uppdragen vi har som lärare. Personal inom skolans värld måste sluta identifiera elever utifrån biologiska kön och börja se till individen i större utsträckning. Lärare, och vuxna överlag, måste börja utmana och arbeta med egna föreställningar om samhällsliga strukturer för att kunna utmana eleverna kring dessa frågor.

På grund av allt detta vill vi undersöka hur det ser ut bland lärare i idrott och hälsa och om vi kan lyfta fram några konkreta verktyg, som kan hjälpa andra lärare att utveckla sin normbrytande undervisning i ämnet idrott och hälsa. Genus och könsrelaterade frågor är ett stort intresse och något vi båda brinner för. Vi vill med denna studie försöka hjälpa lärare med konkreta verktyg kring hur lärare kan arbeta med att bryta traditionella könsmönster i ämnet idrott och hälsa.

1.2 Begreppsförklaringar

Här vill vi definiera olika begrepp som är centrala i vår undersökning. Begreppen vi vill förtydliga är *genus* och *traditionella könsmönster* samt *jämställdhet* och *jämlikhet*. De begreppsförklaringar som anges i detta avsnitt är de vi utgår ifrån i vår undersökning.

1.2.1 Genus

På 70-talet var det många unga kvinnliga forskare som var övertygade om, och ville bevisa, att kvinnoförtryck och diskriminering hade med sociala faktorer att göra och inte biologiska,

som var sagt. I och med detta skapades ett behov efter ett begrepp som kunde skilja på det biologiska (kön) från det sociala, som då blev genus. (Thurén & Sundman 1997, s. 16)

I grund och botten betyder begreppet *genus* att vi människor formas av kulturella och sociala system och att begreppet innefattar kulturella, sociala och biologiska kön. Vidare betyder begreppet att människor har en tendens att koppla ett visst beteende eller en viss syssla till att vara typiskt manligt eller kvinnligt och Svaleryd menar att begreppet genus fokuserar på just den relationen. (Svaleryd 2002, s. 29)

Att arbeta med genus som pedagog innebär att en måste besitta kunskap om föreställningar om de olika könen och vad som förväntas av dem och att en är medveten och uppmärksam på att det är sociala sammanhang och strukturer som formar och skapar könstillhörighet (ibid., s. 30). Vi, pedagoger och vuxna överlag, har en otroligt viktig uppgift då vi är barnens förebilder och att vi då måste tänka på vad vi säger och hur vi agerar. Det är nämligen i mötet med vuxna som barnen bildar sina egna uppfattningar om hur världen och samhället ser ut och fungerar. För att kunna vara en bra förebild och förstå hur barnen ser på oss så måste vi bli varse våra egna föreställningar om världen, både medvetna och omedvetna. (ibid, s. 32f)

1.2.2 Traditionella könsmonster

Svaleryd menar att traditionella könsmonster handlar om stereotyper, att världen har gett kvinnor och män olika egenskaper, vilket leder till att vi kallar saker för att vara typiskt kvinnliga eller manliga. Att vara medveten om dessa stereotyper är viktigt för att kunna identifiera mönster som blivit norm i vår vardag. (2002, s. 15) Henkel förklarar begreppet som att en omedvetet eller medvetet har föreställningar om hur flickor och pojkar är eller bör vara (2006, s. 45). Svaleryd menar att det inte bara handlar om att vi ger flickor och pojkar olika egenskaper utan att det också handlar om hur vi vuxna, och andra barn, talar till olika kön. Att en säger "vilken söt tröja du har" till en flicka, men säger "vilken tuff tröja du har" till en pojke signalerar att flickor ska vara söta och snälla, medan pojkar ska vara tuffa. Hon menar att varje sådan "liten" mening spelar roll och att varje individ kan göra skillnad om vi slutar med att lägga värderingar i vad vi säger till de olika könen. (2002, s. 33) Det finns också en tendens hos folk att värdera flickor utifrån utseende och pojkar utifrån någon typ av egenskap. Inom idrotten har traditionella könsmonster utmärkt sig t.ex. på så vis att män har setts som de tävlingsinriktade, medan kvinnor har förknippats med hälsa och motion (Larsson 2009, s. 13).

1.2.3 Jämställdhet vs. jämlikhet

Svaleryd förklarar att det finns en stor skillnad mellan begreppen jämställdhet och jämlikhet. Jämlikhet är ett större och vidare begrepp som handlar om att oavsett kön, etnicitet, religion, sexualitet osv. så ska det vara lika villkor för alla och ser till alla människors lika värde.

Vidare menar hon att jämställdhet är en av jämlikhetens viktigaste frågor. (2002, s. 36)

Nationalencyklopedin förklarar jämställdhet på detta sätt: "Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet" (Forsberg & Sundgren Grinups 2016).

1.3 Bakgrund

I detta avsnitt vill vi förtydliga vårt problemområde genom att belysa de könsmönster som kommer till uttryck i idrott och hälsa. Vi tar även upp sam- och särundervisning och dess för- och nackdelar, som är mycket omdiskuterat. Särundervisning togs bort från 1980 års läroplan för grundskolan och ersattes med samundervisning för att skapa jämställdhet och könsneutrala individer. Särundervisning används dock fortfarande och ses som en lösning på problem vad gäller normer och könsmönster i idrott och hälsa. Eftersom vi undersöker könsmönster i skolan tar vi också upp skolans läroplaner och vad som uttrycks i dessa vad gäller genusfrågor och jämlika villkor.

1.3.1 Könsmönster i idrott och hälsa

Det talas ofta om hur flickor och pojkar är och hur de ska vara när det kommer till idrottsaktiviteter. Det är vanligt att tänka att flickor tycker om dans och aerobics medan pojkar tycker om bollspel. (Larsson 2012, s. 236) Larsson skriver om likabehandling i ämnet idrott och hälsa i relation till kön och utgår utifrån ett sociokulturellt perspektiv, vilket i detta sammanhang innebär hur undervisningen formar elever utifrån normer, värden och föreställningar (ibid., s. 237). Han menar att de könsmönster som kan finnas i undervisningen är en konsekvens av innehållet och de arbetsformer som ligger till grund för undervisningen (ibid.). En undersökning som gjordes åt Skolverket visar att lärare i ämnet idrott och hälsa vet att ämnet är till för alla elever oavsett förutsättningar men att de, generellt sett, har svårt att iscensätta en undervisning där pojkar och flickor deltar på lika villkor (Larsson et.al, 2009, s. 3).

Redelius menar att våra föreställningar, normer och värderingar om vad som är manligt och kvinnligt inte är givna, utan att dessa föreställningar skapas och omskapas genom det sätt en

uttrycker sig om män respektive kvinnor. (2009, s. 42ff) Lärare har därför en viktig roll kring hur de uttrycker sig, eftersom språket kan bidra till att konstruera elevernas föreställningar om vad som utmärker en "normal" pojke och flicka och hur de förväntas bete sig (ibid.). Redelius studie *Bäst och pest!* belyser att lärare har en tendens att prata i generella termer om hur pojkar och flickor är och att detta medför att lärare inte tar hänsyn till den variation som kan finnas inom "grupperna" pojkar respektive flickor (2004, s. 165).

I Redelius studie observeras en lektion där eleverna ska springa en slinga på tid. Pojkarna ska springa denna slinga en minut snabbare än flickorna, för att nå samma betyg. Detta exempel på metod förstärker föreställningen om hur pojkar och flickor är och bör vara. Redelius påpekar att läraren i detta fall säkert har för avsikt att ta hänsyn till flickornas och pojkarnas olika förutsättningar. Att skilja på de biologiska könen i betygskriterierna får dock konsekvenser för elevernas förståelse av sig själva som just pojkar respektive flickor. Detta verkar vara en vanlig strategi för lärare i ämnet idrott och hälsa. (2009 s. 42ff) I studien *Kön-Idrott-Skola* nämner forskarna att lärare som sänker kraven för flickor jämfört med pojkar, medför att de som lärare bygger på och återskapar vissa föreställningar om flickor och pojkar (Larsson, Fagrell & Redelius 2005, s. 1).

1.3.2 Sär- och samundervisning

Enligt Larsson, Fagrell och Redelius är ämnet idrott och hälsa det ämne där särbehandling av flickor och pojkar överlevt längst (2005, s. 2). Ett exempel på särbehandling av flickor och pojkar är att det är vanligt i ämnet idrott och hälsa att dela in eleverna i grupper utifrån kön: "flickorna där och pojkarna där" (Larsson 2012, s. 237). En studie som utfördes av Redelius visade att det var få elever som ville ha könsuppdelad undervisning, men de elever som faktiskt var positiva till denna form var de pojkar och flickor som var mer negativa till ämnet idrott och hälsa (2004, s. 165).

När Olofsson startade sin studie var läroplanerna konstruerade så att läraren skulle ha fokus på att dela upp eleverna utifrån kön (2007, s. 177). Undervisningen i idrott och hälsa skulle ske separat och flickor respektive pojkar skulle utföra olika slags fysiska aktiviteter. Flickorna undervisades av en kvinnlig lärare och pojkarna av en manlig lärare. Även lärarna hade under sin utbildning haft könsåtskild undervisning. Läroplansreformen 1980 ledde till att undervisningen gick från särundervisning till samundervisning och lärarens kön hade då ingen betydelse. Olofsson menar att resultatet av detta var att idrottslärarens uppgift gick från att

konstruera två kön och hålla dessa isär, till att eftersträva jämställdhet och könsneutrala individer. I och med läroplansreformen på 1990-talet övergick skolan från regelstyrning till målstyrning vilket innebar att lärarens uppgift var att utgå från elevens enskilda behov och intressen. (Olofsson 2005, s. 225f)

1.3.3 Skolans styrdokument

Nedan följer några utdrag ur Lgr11 och Lgy11.

Lgr11 säger:

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet. (Skolverket 2011a, s. 8)

Lgy11 säger:

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt. (Skolverket 2011b, s. 6)

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. (Skolverket 2011b, s. 5)

Informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser, fortsatt utbildning och yrkesverksamhet och motverka sådana begränsningar i valet som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund. (Skolverket 2011b, s. 14)

I ämnesplanen för idrott och hälsa i Lgy11 står det: "Förmåga att etiskt ta ställning i frågor om könsmonster, jämställdhet och identitet i relation till idrotts- och motionsutövande." (Skolverket 2011b, s. 83)

I grundskolans och gymnasieskolans olika läroplaner står det alltså tydligt utskrivet att alla på skolan skall arbeta med att bryta könsmonster. Det som skiljer de två läroplanerna åt är att ordet könsmonster används i grundskolans läroplan, medan det uttrycks på ett annat sätt i

gymnasieskolans läroplan. Innebörden är dock densamma i de båda, vilket betyder att alla inom skolans värld ska arbeta aktivt med att bryta könsmonster. Det är dock intressant att det, i Lgy11, endast är i ämnesplanen för idrott och hälsa som det finns uttalat att lärare aktivt ska arbeta med att bryta traditionella könsmonster. I de andra ämnena ligger fokus mer på att lärare ska arbeta med att t.ex. utveckla elevernas förmåga i att behandla alla lika. Det står alltså inte lika tydligt att traditionella könsmonster ska brytas i de andra ämnena.

1.4 Existerande forskning

Den forskning vi tagit del av handlar mestadels om flickors och pojkars villkor i ämnet idrott och hälsa, samt hur traditionella könsmonster kommer till uttryck i ämnet. Med andra ord har vi inte funnit någon forskning som svarar på vårt syfte. I den forskning vi har hittat finns dock relevant information för vår studie, då många av dessa studier berör vårt område. I detta avsnitt tar vi upp forskning inom idrott och hälsa som visar på; några av de könsmonster som finns, hur lärare arbetar med att bryta dessa könsmonster, svårigheter med att försöka utmana och bryta könsmonster, samt några verktyg som kan användas för att utmana normer och könsmonster.

1.4.1 Könsmonster i idrott och hälsa

De könsmonster som förekommer i idrott och hälsa går enligt forskningen ofta hand i hand med heteronormativitet, vilket innebär att när det talas om "pojkar och flickor" i idrottsundervisningen, så finns det ofta ett outtalat antagande om att de är heterosexuella och att heterosexualitet för med sig specifika egenskaper. I artikeln *Moving (in) the heterosexual matrix. On heteronormativity in secondary school physical education* menas att heteronormativiteten har en påverkan på elever och deras rörelser i olika aktiviteter (Larsson, Fagrell & Redelius 2010, s. 78f). Denna påverkan sker på grund av att det finns rörelser som anses vara "normala" och med det även heteronormativa. I och med detta kan vi, i denna undersökning, se en koppling mellan att vara en "normal" flicka eller pojke och att vara "straight". Med andra ord, att vara normal är synonymt med att vara heterosexuell. Detta tar sig uttryck genom att flickor och pojkar ges vissa egenskaper som blir typiska för det könet. I studien framkommer då vad som anses vara en "normal" flicka eller pojke. Forskarna kom fram till att, för att vara en "normal" flicka ska hon ha bra koordination, rytmik, självförtroende i dans och ha en feminin framtoning. Hon ska dock ha dåligt självförtroende i bollspel. En pojke som tar sig an liknande egenskaper eller attribut kan då ses som feminin eller "gay". För att vara en "normal" pojke ska han tycka om att tävla, ha bra självförtroende i

bollspel och ha en maskulin framtoning. En flicka som tar sig an detta kan ses som maskulin eller "lesbisk". En flicka eller pojke som tar sig an det motsatta könets attribut kan "komma undan" med det om hen har något annat attribut som skapar status t.ex. att vara atletisk eller populär. (ibid.) Larsson, Fagrell och Redelius kommer fram till att undervisningen i ämnet idrott och hälsa främst präglas av maskulina värden, vilket leder till att undervisningen gynnar fler pojkar än flickor. Detta leder till att de pojkar som hamnar utanför det "normala" missgynnas mer än de flickor som hamnar utanför det "normala". De pojkar som till exempel tar sig an det feminina blir utskrattade och retade medan de flickor som till exempel tar sig an det maskulina blir mer accepterade och hamnar närmre "det normala" i undervisningen. (ibid., s. 79)

Studien Att göra tudelning - om att synliggöra och diskutera ämnet idrott och hälsa för de yngre åldrarna ur ett genusperspektiv hade som syfte att undersöka ämnet idrott och hälsa vad gäller de yngre åldrarna utifrån ett genusperspektiv (Oliynyk 2014, s. 14). Oliynyk fokuserar på könsmönster och hur dessa skapas, upprätthålls och överskrids i ämnets aktiviteter. Studiens resultat visar att pojkar är tävlingslystna och vill göra väsen av sig, vilket enligt Oliynyk kan tolkas som ett försök till att bevisa sin maskulinitet. Detta antagande gör hon efter att ha observerat eleverna när de kommer in i idrottshallen. När flickor kommer in i hallen går de och småskrattar och pratar med varandra för att sedan sätta sig ner, gärna nära varandra och läraren. Detta relationsinriktade handlingsmönster kan förknippas med femininitet. Att flickor är hjälpsamma syns även under lektionen då de till exempel rättar till en kon eller lägger undan ett hopprep. Under lektionens uppvärmning är det pojkar som springer först och flickor efter. Studiens resultat visar också att pojkar i större utsträckning tävlar med varandra och strävar efter att vara bäst - de tar plats, hörs och syns, medan flickor visar hänsyn, aktar sig och sin omgivning, samt ställer upp för varandra. Men Oliynyk menar också att pojkar och flickor utforskar olika sätt att bete sig i olika stunder. Hon tar upp exempel från observationen då pojkar visar behov av närhet eller när flickor tar initiativet att visa upp sin fysiska förmåga. Oliynyks analys visar att eleverna är inordnade i könsmönster på lektioner i ämnet idrott och hälsa på ett aktivt sätt och att detta sker delvis på grund av lärarens förväntningar på eleverna. Läraren uppmuntrar och förväntar sig att pojkar ska vara aktiva under aktiviteterna som utförs och att det är anledningen till varför det är just pojkar som är tävlingslystna. Läraren uppmuntrar också flickor till att vara till lags och hjälpsamma. Flickor ska i högre utsträckning skapa ordning och reda medan deras idrottsliga prestation

inte uppmuntras på samma sätt. Lärarens förväntningar på flickor är en av anledningarna till varför de beter sig på detta sätt. (2014, s. 70ff)

Även i studien *Jämställda villkor i idrott och hälsa - med fokus på flickors och pojkars målluppfyllelse* uttryckte många lärare att det är pojkar som tar mest plats och ger önskemål om vad lektionen ska innehålla. Vad gäller önskemål av aktivitet är det främst fotboll som önskas och lärarna tycker att denna aktivitet kan kopplas till pojkar mer än till flickor. (Larsson et.al. 2009, s. 67) I en annan studie framkommer det att lärare är medvetna om att pojkar dominerar ämnet idrott och hälsa, men att denna dominans ofta betraktas som något normalt eller naturligt (Larsson, Fagrell & Redelius, 2009, s. 1). Många studier visar på att idrottsundervisningen missgynnar flickor, och även en del pojkar, just på grund av denna traditionella maskulina form (Olofsson 2005, s. 228).

Lärare är ofta i behov av elevernas lojalitet och då främst pojkar för att undervisningen ”ska funka”. Detta sker för att flickor i större utsträckning framställs som “blyga” och “försiktiga”, samt att de inte säger ifrån när det är aktiviteter de inte tycker är roliga. Pojkar har däremot inget problem med att säga ifrån vid aktivitetsval. Detta leder till att det främst då blir pojkars intressen och önskningar kring undervisningen som hörs mest. (Larsson et. al. 2009, s. 110f)

1.4.2 Lärarnas arbete för att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa

I studien vi nämnt ovan har forskarna ställt frågor kring jämställd undervisning till ett antal lärare. På frågan om ifall lärare arbetar för att motverka traditionella könsmonster eller integrerar jämställdhetsfrågor i undervisningen svarade 80 procent att de gör det. Lärarna menar att de försöker ta hänsyn till både pojkars och flickors intressen, samt att de försöker “tysta ner pojkarna” och göra “flickorna mer synliga”. (Larsson et.al. 2009, s. 36) Detta tar även Larsson, Fagrell och Redelius upp i sin studie där en lärare intervjuas som uttrycker att denne frågar flickorna när aktiviteten är fotboll om de vill spela tillsammans med pojkarna eller separat (2009, s. 9). Läraren i detta fall menar då att han lyssnar på eleverna, men i och med detta uttalande antas flickorna, som anses vara en homogen grupp, mindre kapabla än pojkar att spela bollsporter (ibid.). Detta “faktum” blev sällan ifrågasatt av lärarna i studien. En annan lärare som intervjuas får frågan varför denne använder särundervisning. Läraren menar att eftersom det handlar om bollspel så måste pojkarna “hålla tillbaka” och flickorna kanske inte vågar “gå in i spelet”. Läraren menar då att båda blir förlorare och att det finns

många biologiska skillnader mellan könen som inte kan bortses ifrån. I en av de studerade klasserna användes särundervisning hela tiden medan i de andra tre klasserna endast vid vissa aktiviteter. Lärarnas förklaring till varför särundervisning används var för att skydda pojkar och flickor från att få sexistiska kommentarer. Enligt lärarna är det pojkar som skrattar och kommenterar flickor och att pojkar är tvungna att "visa upp sig" för flickor. Detta sätt att se på det, menar forskarna, är heterosexuell utsatthet. Eftersom lärarna "skyddar" eleverna från den heterosexuella utsattheten så menas det att heterosexualitet är den givna sexuella läggningen. (ibid. s. 10) Majoriteten av de lärare som deltagit i en undersökning som utfördes på uppdrag av Skolverket anger att de sällan delar upp undervisningen efter kön (Larsson et.al. s. 51). Anledningen till att lärarna framför allt använder sig av samundervisning är att de anser att eleverna behöver lära sig att umgås och samarbeta med varandra (ibid. s. 69).

1.4.3 Svårigheter med att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa

Larsson, Fagrell och Redelius frågade lärare om deras medvetenhet vad gäller genus och resultaten tyder på att lärare överlag är ovana att diskutera detta ämne (2009, s. 9). Lärarna uttrycker att pojkar generellt sett gillar ämnet idrott och hälsa mer än flickor och att pojkar i större utsträckning än flickor försöker påverka innehållet i undervisningen. Den manliga dominansen ses ibland som naturlig och självklar från lärarnas sida. Lärarna är medvetna om detta problem men har svårt att göra någonting åt det och har inte tillräckligt med kunskap i ämnet. Lärarnas synsätt och kommentarer ovan, menar forskarna, är inte nödvändigtvis kopplade till att lärarna reflekterar kring genus. (ibid.) Lärarna uttrycker att detta problem måste hanteras och inte utmanas. Problemet är här att lärarna har svårt att hitta strategier att bryta dessa mönster. Det viktigaste för lärarna verkar vara att få eleverna att röra på sig och för att göra detta använder de sig av traditionella idéer om kön i relation till idrott och fysisk aktivitet. De undviker då att utmana könsstereotyper för att istället främja den fysiska aktiviteten hos eleverna. Forskarna anser att genom särundervisning flyr lärare från problemet istället för att närma sig problemet, som handlar om bristande jämställdhet och rådande heteronormativitet. Att försöka skapa homogena grupper bland eleverna (pojkar och flickor) kan bli svårt eftersom det alltid finns andra sorters olikheter inom den homogena elevgruppen. (ibid., s. 1)

Undersökningen från 2009 har som syfte att öka kunskapen om flickors och pojkars villkor i ämnet idrott och hälsa (Larsson et.al., s. 3). I och med att det står i skolans läroplan att skolan

ska arbeta med att motverka traditionella könsmonster vill forskarna därför kartlägga lärarnas erfarenheter av fortbildning inom jämställdhetsfrågor och även ställa frågan om lärare arbetar med dessa frågor i sin undervisning. Av lärarna svarade 74 procent att de inte fått någon fortbildning inom jämställdhetsfrågor, dock svarade hälften av de tillfrågade att det förs diskussioner mellan lärare om dessa frågor. (ibid, s. 35) I rapporten *Queering physical education. Between benevolence towards girls and a tribute to masculinity* framkommer det att lärare ser orättvisor som är relaterade till kön i undervisningen, men att de har få didaktiska redskap för att kunna utmana traditionella mönster på sikt (Larsson, Fagrell & Redelius 2009, s. 5).

I Oliynyks studie från 2014 uppdagades att det fanns mönster och situationer som bidrog till att de traditionella könsmonstren upprätthölls. Detta genom kommentarer, instruktioner och agerande från läraren som innehöll budskap om vad som förväntas av flickor respektive pojkar. (s. 108ff). Oliynyk berättar att hon efter studien upplevt en oro för hur hon som lärare arbetar med traditionella könsmonster i undervisningen. Oliynyk menar att oavsett hur mycket hon arbetar för att motverka könsmonster i undervisningen, så uppstår det situationer mellan eleverna som fortsätter bygga på könsmonster, på grund av att dessa mönster finns så djupt rotade inom oss. När dessa situationer uppstår försöker hon prata om vilka värden ämnet idrott och hälsa bär på och om innebörden av begreppen pojke respektive flicka, men hon upplever att detta inte räcker till. Hon menar att de försök hon gjorde för att motverka det traditionella tänkandet om kön bara är en bråkdel av den komplexa situationen som utspelar sig på lektioner i ämnet idrott och hälsa. (2014, s. 113)

1.4.4 Verktyg för att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa

Larsson, Quennerstedt och Öhman kommer fram till tre olika verktyg lärare måste ta hänsyn till för att kunna undervisa paradoxalt (kan också benämnas som normkritisk pedagogik), vilket innebär att som lärare försöka utmana heteronormativiteten. Det första är att lärare ska skapa situationer där heteronormen är uppenbar för eleverna att märka, detta för att skapa en öppen atmosfär där eleverna känner sig bekväma med att ställa kritiska frågor. Det andra verktyget som forskarna tar upp är att lärare måste få mer kunskap om heteronormativitet och hur detta begrepp kan användas till att både förstå och förändra sociala praktiker. Det tredje som poängteras är att även elever ska få kunskap och verktyg för att kunna utmana kulturella normer. Det är viktigt att skapa ett bra dialogklimat i klassrummet/idrottshallen för att dessa frågor om heteronormativitet ska kunna diskuteras mellan lärare och elever. (2014, s. 147)

Studien gjord av Larsson, Ouennerstedt och Öhman beskriver hur de rådande könsstrukturerna kan ifrågasättas i ämnet idrott och hälsa (2014, s. 135). I studien observerades en danslektion som innehåller schottis i en högstadielklass. Under lektionen förklarar läraren flickornas steg och pojkarnas steg i schottis, läraren menar då att det oftast är så schottis dansas. När läraren förklarar detta säger en flicka till läraren: ”kanske jag är lesbisk”, varefter tre andra flickor håller med, de vill då dansa med en flicka. Läraren säger då: “... det är heterosexuella normer som spökar för mig här.” Därefter kategoriserar inte läraren stegen utifrån pojke och flicka mer. (ibid. s. 143) Som vi förklarat ovan så kan detta ses som ett verktyg på hur en kan undervisa normkritiskt, vilket även kan kallas paradoxal undervisning (ibid. s. 147).

Larsson, Fagrell och Redelius kommer i sin studie fram till ett annat verktyg lärare kan använda sig av för att utmana det heteronormativa. Det går ut på att lärare noggrant bör tänka igenom vilka aktiviteter som används i undervisningen. Det viktigaste är nämligen, enligt forskarna, att använda aktiviteter som skapar nya rörelsemönster, som inte är så tydligt kopplade till heteronormativiteten. Detta för att heteronormativiteten är så tydligt inbäddad i många av de rörelser som normalt undervisas. (2010, s. 79)

Resultatet i Oliynyks studie *Att göra tudelning - om att synliggöra och diskutera ämnet idrott och hälsa för de yngre åldrarna ur ett genusperspektiv* visar att det finns tillvägagångssätt som lärare i idrott och hälsa kan använda för att behandla pojkar och flickor jämställt. Ett av dessa var samundervisning och att erbjuda samma aktiviteter för både flickor och pojkar. Ett annat var lärares medvetenhet när det kommer till laguppdelningar och liknande. (2014, s. 108ff)

Lärare som uttrycker en genusmedvetenhet arbetar ofta på skolor med högre social status. Undervisningen hos dessa lärare är mer uppgiftsorienterad och mer inriktad mot hälsa. Hos de lärare som arbetar på skolor med lägre social status, kommer traditionella könsmonster till uttryck i större utsträckning. Undervisningen i idrott och hälsa på dessa skolor är mer inriktad på själva aktiviteten, snarare än på den problemorienterade undervisningen. Forskarnas tolkning av dessa resultat är att de skolor som har högre social status har bättre föräldrakontakt och ett större intresse från både elever och föräldrar vad gäller betyg. På

grund av detta verkar undervisningens fokus på att motverka traditionella könsmonster öka. (Larsson et.al. 2009, s. 84)

1.5 Sammanfattning

I kapitel ett så framkommer det att det finns tydliga könsmonster i idrott och hälsa och att lärarna är medvetna om dessa, men tycker det är svårt att utmana och bryta dem. Ett stort problem som framkommit är att lärare fortfarande ser på flickor och pojkar som två skilda och homogena grupper, vilket leder till att man inte tar hänsyn till de olikheter som finns inom grupperna. Det finns även ett problem i att lärare i idrott och hälsa känner att de har för lite kunskap och utbildning för att handskas och arbeta med att bryta traditionella könsmonster. Det visar sig också att många lärare tror sig arbeta normbrytande, men att det mest då handlar om att lösa "problem" för stunden och inte att utmana mönstren på längre sikt. Vi förstår att arbetet med dessa frågor är otroligt svårt eftersom vi är så tydligt formade utifrån olika strukturer. Vi upplever dock att många lärare har en vilja att försöka utmana och bryta dessa strukturer och det är därför vi valt detta ämne. Vi vill försöka hitta verktyg som kan hjälpa till i en normbrytande undervisning.

2 Syfte och frågeställningar

2.1 Syfte

Syftet med studien är därför att undersöka hur lärare kan arbeta med att bryta traditionella könsmonster i ämnet idrott och hälsa.

2.2 Frågeställningar

- Hur uppfattar lärare i idrott och hälsa att traditionella könsmonster kommer till uttryck i undervisningen?
- Vilka svårigheter, ur lärarnas synvinkel, finns det med att bryta traditionella könsmonster i undervisningen?
- Vilka verktyg använder sig lärare av för att bryta könsmonster i ämnet idrott och hälsa?

2.3 Teoretiskt ramverk

Vi har valt att utgå från begreppet heteronormativitet vid analysen av våra resultat då heteronormativitet är en stor anledning till varför det ser ut som det gör i

idrottsundervisningen vad gäller könsmönster och normer. Heteronormativitet är en del av queerteori, som handlar om föreställningar om normaliteter och avvikelser. Queerforskare intresserar sig för normer kring sexualitet och genus och då framförallt den normerande heterosexualiteten. Precis som med könsmönster så menas att heterosexualiteten också är socialt och kulturellt skapad. Queerforskare är inte intresserade av att undersöka enskilda individers sexualitet, utan vill snarare undersöka processerna som skapar den normativa heterosexualiteten. Sexualitet som forskningsområde har inte problematiserats i hög grad då det historiskt sett har ingått i det medicinska forskningsområdet. Sedan en tid tillbaka har det dock ingått i det samhällsvetenskapliga forskningsområdet då det anses att även sexualitet är en social konstruktion. (Ambjörnsson 2008, s. 51f) Ambjörnsson förklarar heteronormativitet som att det är heterosexualiteten som är det normala. Hon menar att detta synsätt beror på olika strukturer, relationer och handlingar som bidrar till att ett heterosexuellt liv är det mest naturliga liv att leva. (ibid., s. 52) Heteronormativitet kan användas som teoretiskt ramverk och används då för att analysera föreställningar om att det endast finns två kön, som är varandras motsatser (Nationella sekretariatet för genusforskning 2016). Larsson menar att om en försöker utmana traditionella könsmönster utmanas även heteronormativiteten (2009, s. 15). Idrottsvärlden är mättad med heteronormativitet på grund av att den är mättad med föreställningar kring att kön kopplas till kroppen och olika beteenden (ibid). Larsson förklarar att detta synsätt speglar vad som är accepterat vad gäller sexualitet och kön inom idrottens värld (ibid.).

Delegationen för jämställdhet i förskolan menar att det inte går att hålla isär genusordningen och heteronormativiteten då de är tydligt sammanflätade, alltså förutsätter varandra. Genusordningen handlar om normer och värderingar och att olika förväntningar sätts på flickor respektive pojkar. I dessa normer så finns det en förväntad heterosexualitet. I och med att de är så sammanflätade så utmanas automatiskt heteronormativiteten när genusordningen utmanas. (2006, s. 160f)

3 Metod

Vi gör en kvalitativ studie som innebär att vi vill få en djupare förståelse om vårt problemområde. Vi har valt att använda oss av både observationer och intervjuer, en metodkombination, då styrkor i en metod kan väga upp svagheter i en annan (Denscombe 2016, s. 235). Genom observationerna fångar vi upp relevanta situationer som vi sedan tar

upp med lärarna under intervjun. Tanken är med andra ord att observationerna ska kunna agera som underlag till intervjuerna.

3.1 Urval

Vi har valt att intervjua och observera tre lärare som aktivt arbetar med att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa och/eller är intresserade av genusfrågor och hur lärare kan arbeta normbrytande i undervisningen. Vår enda geografiska avgränsning var att skolorna skulle ligga i Stockholmsområdet. Vårt första försök att hitta intervjupersoner gick ut på att skriva ett inlägg i en grupp som heter "idrottslärare" på facebook (se bilaga 2). Vi fick mycket bra respons kring valet av ämne men ingen som svarade att de ville vara med i studien. Vi valde därför att gå in på Stockholm stads hemsida och leta fram skolor i Stockholmsområdet, både grundskolor och gymnasieskolor. Vi mailade då rektorerna på olika skolor och bad om kontaktuppgifter till deras idrott- och hälsalärare, detta gav bättre resultat. När vi väl fått kontakt med lärare på olika skolor förklarade vi studiens syfte. På grund av att vi ville ha med lärare som aktivt arbetade med att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa var vi tvungna att göra ett slags handplockat urval och då närmare bestämt, vi valde våra undersökningsdeltagare utifrån ett *teoribaserat urval*. Detta betyder att vi valde ut deltagare som vi ansåg skulle kunna representera ett visst förutbestämt tema, eller teoribaserat begrepp. (Hassmén & Hassmén 2008, s. 110). I vårt fall var temat att lärarna antingen skulle arbeta aktivt med att bryta traditionella könsmönster eller att de skulle ha ett intresse för genusfrågor och hur en kan arbeta med detta i undervisningen.

3.1.2 Presentation av deltagare

- Lärare ett (L1) arbetar på en gymnasieskola i Stockholm och har arbetat som lärare i fem år. Han studerade i Halmstad och är både lärare i idrott och hälsa och i samhällskunskap och har arbetat både på högstadiet och gymnasiet.
- Lärare två (L2) arbetar på en låg- och mellanstadieskola i Stockholm och har arbetat som lärare i fem år. Han studerade först på Lärarhögskolan i Stockholm och avslutade sedan sina studier på GIH. Han är både lärare i idrott och hälsa och i historia för grundskolan.
- Lärare tre (L3) arbetar på mellanstadiet på en skola i Stockholm och har arbetat som lärare i 19 år. Hon studerade idrottslärarprogrammet på GIH i Örebro och är endast lärare i idrott och hälsa.

3.2 Kvalitativa observationer

Att använda observation som metod har som fördelar att vi som observatörer hämtar vår kunskap direkt från ett visst sammanhang eller situation och att vi med hjälp av denna metod kan få svar på vad, i vårt fall, läraren faktiskt gör (Stukát 2005, s. 49) för att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa. Vi har valt att observera i en *naturlig miljö* vilket innebär att vi som observerar varken påverkar valet av vad som ska observeras, eller är aktiva under observationerna (Hassmén & Hassmén 2008, s. 264). En fördel med detta är att då våra frågeställningar är mer utforskande kommer vi att ha relativt låg struktur på våra observationer (ibid., s. 267). Detta benämner Stukát som “vanlig osystematisk observation” (2005, s. 50). Detta innebär att vi har varit öppna för olika händelseförlopp och beteenden som vi inte hade kunnat förutse innan (Hassmén & Hassmén 2008, s. 267). Det betyder också att vi antecknade löpande med egna ord vad vi observerade (Stukát 2005, s. 49f). Stukát förklarar att en “vanlig osystematisk observation” kan vara bra vid komplettering av någon typ av metod, i vårt fall intervju, för att få en tydligare helhetsbild (ibid., s. 50).

3.2.1 Genomförande

Vi observerade två lärare under tre lektioner vardera. L1:s lektioner var två timmar långa medan L2:s lektioner var en timme långa. Vi hade inte möjlighet att observera vår tredje lärare. Vi valde att endast fokusera på läraren under observationerna eftersom vi ville fånga upp olika verktyg lärare kan använda sig av för att bryta traditionella könsmönster och svårigheter med detta arbete. Vi koncentrerade oss på lärarens språk, om denne talade olika gentemot pojkar respektive flickor, hur läraren delade upp i “lag” och hur läraren rörde sig i idrottshallen under aktiviteterna, alltså vilka elever som tog mest uppmärksamhet. (se bilaga 4, observationsfrågor)

Efter varje observation diskuterade vi händelser, kroppsspråk, verbalt språk och andra situationer vi tyckte var väsentliga för studien. Utifrån våra diskussioner utvecklades frågor som sedan ställdes under intervjuerna till respektive lärare.

3.2.2 Filmning av lektioner

Vår ambition var att filma lektionerna vi observerade med anledning av att kunna gå tillbaka och se olika situationer flera gånger eller hitta situationer som vi missat under lektionerna. Med L1 fick vi dock svaret att rektorn på den skolan tyckte det var ett för stort projekt att skicka ut blankett för godkännande till föräldrarna. Vi valde då att utesluta filmning på den

skolan och endast anteckna observationerna. Med lärare två fick vi hjälp att skicka ut en lapp för godkännande till berörda föräldrar (se bilaga 3). Vi skickade ut den lappen två veckor innan det var dags för observationerna. När vi väl skulle observera så hade läraren inte fått in svar från alla föräldrar vilket ledde till att vi inte kunde filma lektionerna på denna skola. Vi antecknade istället observationerna även denna gång.

3.3 Intervjuer

Intervjuerna är till både för att kunna diskutera situationer som uppstått under observationerna och för att få en fördjupad förståelse för lärarna och hur deras tankegångar går kring planering och genomförande av undervisningen med koppling till vårt syfte. Lantz förklarar att forskare kan få hjälp med valet av intervjumetod genom att titta på syftet med studien. Om syftet handlar om att till exempel skapa djupare förståelse för något fenomen, så ska forskare använda sig av någon av de öppna intervjumetoderna. (2007, s. 34) Vi har valt att använda oss av “den riktat öppna” intervjun (ibid. s. 30). Hassmén & Hassmén förklarar att detta betyder att vi styr intervjun på det sätt att vi endast intervjuar om det som för oss känns meningsfullt och givande för studien. Det innebär även att vi ställer öppna följdfrågor för att få mer och djupare förståelse om området. (2008, s. 254)

3.3.1 Genomförande

Vi intervjuade tre lärare på deras respektive skolor. Intervjuerna ägde rum i avskilda rum där vi inte blev störda av andra och de varade mellan 30 till 50 minuter. Våra frågor handlade först om ämnet idrott och hälsa överlag för att sedan gå in mer på traditionella könsmonster generellt och i ämnet idrott och hälsa (se bilaga 5 - intervjuguide). Intervjuguiden bygger på frågor som vi själva tyckte var relevanta för studien men vi tog hjälp av liknande studiers intervjufrågor. En av oss ställde frågorna medan den andra satt och lyssnade för att flika in när det behövdes, detta hade vi gjort upp innan intervjuerna genomfördes. Vi valde att spela in intervjuerna med hjälp av våra mobiltelefoner för att sedan kunna transkribera dessa. Vi använde sedan transkriberingen till att tematisera lärarnas svar utifrån våra frågeställningar.

3.4 Studiens tillförlitlighet

I kvalitativ forskning används oftast inte begreppen reliabilitet och validitet utan de begrepp som kan användas istället är *trovärdighet* och *pålitlighet* (Denscombe 2016, s. 410f). För kvalitativa forskare kan det vara svårt att bevisa att något är helt rätt. På grund av detta har forskare, inom kvalitativ forskning, på senare tid använt begreppet trovärdighet (istället för

validitet). Det finns då vissa kriterier för att en studie ska anses vara trovärdig och ett av dessa kriterier kallas triangulering. Dessa kriterier skapar inte någon garanti men skapar en försäkran om att studien är trovärdig. (ibid.). I och med att vi valde att kombinera två metoder hade vi möjligheten att ta upp situationer och händelser från observationerna, under intervjuerna. Detta skapade, enligt oss, ytterligare en dimension och mer tillförlitlighet till intervjuerna då vi tillsammans med respektive lärare kunde analysera och diskutera dessa situationer och händelser.

Det är väldigt svårt att göra om en kvalitativ studie då forskaren är så pass central i datainsamlingen och även under analysen, då egna tankar och tolkningar kan påverka resultatet (Denscombe 2016, s. 411). Även Hassmén och Hassmén förklarar utifrån begreppet reliabilitet att just detta är svårigheten med kvalitativa undersökningar och att det leder till låg reliabilitet (2008, s. 136). Eftersom det är svårt att göra om en kvalitativ studie, jämfört med en kvantitativ, används begreppet *pålitlighet* istället för reliabilitet. Det finns vissa sätt forskare kan använda för att öka pålitligheten. Det handlar då främst om att vara extremt tydlig i förklaring av datainsamlingen, valet av metoder samt hur och varför man har tolkat resultaten på ett visst sätt. (Denscombe 2016, s. 411f)

3.5 Analys

Eftersom vi har heteronormativitet som teoretiskt ramverk, kommer vi att med hjälp av detta begrepp analysera vår data i resultatavsnittet. Som vi nämnt ovan, under teoretiskt ramverk, så är det svårt att hålla isär genusordningen och heteronormativiteten då de är tydligt sammanflätade med varandra. I och med att vi analyserar vår empiri ur ett heteronormativt perspektiv blir det automatiskt så att vi även tar hänsyn till genusordningen i analysen, även om heteronormativiteten står i centrum.

De situationer vi valt ut för att diskutera med berörd lärare valdes på grund av att vi tycker att dessa situationer speglar olika könsmonster och/eller tecken på heteronormativitet. Detta gäller även de citat vi valt ut från intervjuerna. När vi observerar och intervjuar pågår ständigt en analys kopplad till genus och heteronormativitet.

3.6 Etiska överväganden

Som forskare är det viktigt att se över etiska frågor för att till exempel respektera deltagare, litteratur och annan forskning. Dessa har vi tagit hänsyn till:

1. Eftersom vi ville filma observationerna var en viktig etisk aspekt att få ett godkännande från de berörda elevernas föräldrar. En viktig del i detta handlar om att vi inte filmar om vi inte får godkännande från alla föräldrar, vilket tyvärr blev fallet.
2. Observationer kan vara en känslig del i datainsamlingen. Vi har därför varit tydliga mot lärarna kring vad vi undersöker och att vi inte är där för att kritisera, utan för att hitta verktyg och svårigheter med ämnet.
3. Vi har varit tydliga med att inför varje lektion presentera oss och studien för eleverna och varit öppna för frågor om någon elev har några funderingar.
Vad gäller punkt 2 och 3 så har vi tagit hänsyn till *informationskravet* som innebär att deltagarna har rätt att få information gällande studien (Hassmén & Hassmén 2008, s. 390)
4. Vi meddelade lärarna att de när som helst kan avbryta sitt deltagande och att eventuellt insamlad data då inte kommer användas. I och med detta tar vi hänsyn till *samtyckeskravet* (ibid.).
5. Vi är noga med att våra deltagare är anonyma för utomstående personer förutom för oss som utför studien. I och med detta tar vi hänsyn till *konfidentialitetskravet* (ibid.).
6. Vi kommer endast att använda resultaten och uppgifterna i forskningsändamål. I och med detta tar vi hänsyn till *nyttjandekravet* (ibid.)

4 Resultat

Resultaten vi fått fram bygger främst på intervjuerna men har (i två intervjuer) en koppling till observationer. Mycket av det lärarna säger under intervjuerna upplevde även vi under observationerna, såsom elevernas sätt att vara under samlingar och gruppkonstellationer i klassen. För att lättare kunna följa med i våra resultat så har vi valt att utgå från våra frågeställningar. Första rubriken är dock inte tagen från frågeställningarna, utan med den vill vi förklara hur lärarna ser på traditionella könsmonster överlag för att skapa en grund till resterande resultat som utgår från våra frågeställningar.

4.1 Lärares syn på traditionella könsmonster

På frågan vad L1 tänker på när han hör begreppet traditionella könsmonster svarar läraren att det handlar om de normer som finns i samhället kring hur en man respektive kvinna ska vara och fortsätter:

Och hur de båda är 'inlåsande' även fast det alltid fokuseras på att det är tjejer som ska lyftas istället för att det snarare ska vara killar som behöver omformulera sin roll. Om vi nu ska gå in mer på

samhällskunskap så är det ju så att det är killar som i de allra flesta fallen är problemet, är det konstigt att det hela tiden fokuseras på tjejer...

L2 relaterar till idrotten när han svarar på frågan om vad han tänker på när han hör begreppet traditionella könsmonster och säger att det handlar om vilka som tar plats och även de personer som antagligen får plats. L3 menar att traditionella könsmonster är de monster som uttrycker sig i vissa yrken:

Ehm... traditionella könsmonster är det som finns sen gammalt. Som vi har fått med oss i vår uppväxt att vissa yrken är mer kvinnorelaterade och vissa är mer 'mansdominanta' eller vad man ska säga. Eh, att män/pojkar skulle vara starkare än kvinnor, rent fysiskt... att män klarar mer större, svårare fysiska utmaningar. Så kan jag känna att eleverna tror att det är redan från väldigt liten ålder, alltså redan från lågstadiet.

Lärarnas syn på begreppet traditionella könsmonster kan hjälpa till att förstå resterande resultat.

4.2 Hur kommer dessa könsmonster till uttryck?

L1 upplever att könsmonster kommer till uttryck redan under första lektionen han har med en klass, på det sätt att han ber eleverna att skriva ned förväntningar och erfarenheter från tidigare undervisning i ämnet idrott och hälsa:

Man märker väldigt tydligt att det är klart fler tjejer som har en negativ bild av idrottsämnet och som har mycket lägre mål. Killar sätter ett genomsnitt A eller B medan tjejer lägger sig någonstans på ett C och många till och med på ett E. Och killar har överlag en positivare syn på ämnet, också en förväntan på bollsport medan många tjejer skriver att dom hoppas att det inte ska vara lika mycket bollsport eftersom de har så mycket bollsport på högstadiet och att de kände att killarna tog plats från dom.

Forskning visar att idrottsundervisningen under många år gynnat pojkar mer än flickor på grund av vad som har undervisats, till exempel traditionella idrotter (Hagström 2016). Som exemplet ovan visar så har många flickor och pojkar tydliga förväntningar, och med det föreställningar, om vad ämnet idrott och hälsa handlar om och vad som förväntas av dem. Att flickorna ser sig själva som "sämre" är ett tydligt exempel på att normerna i idrott och hälsa fortfarande lever kvar.

L1 ser också könsmonster under samlingar och instruktioner:

[...] när man ska sätta igång lektionen så ska få folk tysta men det är folk som pratar, och det är fortfarande killar som oftast har svårt att vara tyst när man ger instruktioner och de står gärna och pucklar på varandra, en liten spark där och så.

Under intervjun frågar vi vad L1 såg för könsmönster på en av lektionerna vi observerade då dans var temat och L1 svarar:

Just i den klassen kändes det som att många kom dit med en rörelseglädje och en känsla av att det inte var så farligt att göra bort sig och så. Sen ser man ju att det är några killar emellan låtarna som gärna står och sparkar på varandra och knuffar lite på varandra och så, men det var inget jag tyckte störde lektionen. Och om man ser på dom elever som satte sig på sidan efter ett tag, det var ju en blandad grupp, två tjejer och två killar. Så det kändes som en klass där det kändes ganska onormativt.

I en av de klasser som observerades förklarar han att det är extremt uppdelat och att: "Killarna är som en liten enhet". Han upplever att det överlag är uppdelat mellan flickor och pojkar i klasserna, men att det finns några få undantag där några pojkar umgås med några flickor. Dessa pojkar, menar L1, "bryter ganska mycket mot traditionella könsroller" och att han, utan att känna dem alltför väl, menar att de "gärna vill bryta mot könsmönstren medvetet". L1 anser att klimatet mellan flickor och pojkar i en av klasserna var väldigt bra och att det känns som en trygg miljö. Men läraren tycker ändå att könsmönstren syns tydligt i vilka övningar som många pojkar respektive flickor väljer, speciellt i en av klasserna där det blev extra tydligt.

[...] att några killar bara stod och körde överkropp med tunga vikter medan det stod tre tjejer på rad och körde mycket rumpa och ben istället. Så det fanns ju tydliga normer där också men känns ändå som en klass där alla umgås med alla och pratar med alla och är väldigt fysiska med varandra

När vi frågar L2 om vilka könsmönster han ser under idrottslektionerna svarar han:

Det är inte jättemånga tjejer som tar för sig, det finns inte många tjejer som går typ på fotboll till exempel [...] att folk bestämmer över andra, oftast är det killar som bestämmer över tjejer, vem som får göra vad och så vidare. Det är något som syns väldigt tydligt.

L3 menar att ett könsmönster, och ett stort problem överlag, är att många pojkar tar mycket plats. Detta, menar L3, sker främst på grund av att skolan har extremt många elever, mest pojkar, som spelar fotboll. Detta leder till att de tar med sig föreningskulturen och idrotten in i skolans värld. Hon menar att detta skapar ett klimat i idrottshallen där pojkar automatiskt ska vara bättre än flickor.

Det är väldigt mycket fotboll på den här skolan, de spelar väldigt mycket fotboll på rasterna. Många spelar i DIF och det är en väldig hierarki kring vilket [lag] man spelar i. Det sätter liksom dig som elev på kartan, vilken rang du har, och den plockar man även med sig in på idrotten [...] för de tar med sig

det in och då är de automatiskt bättre än tjejerna för att de inte är med och krigar om den platsen (syftar på rasterna).

L3 tycker också att det är intressant att elever, från att de är väldigt unga är så medvetna om sammansättningen i olika grupper.

Och sen blir man väldigt förvånad liksom med de små barnen hur de väldigt tidigt tittar på sammansättning i gruppen och liksom 'men vi har bara en kille i vår grupp' eller 'vi är många fler tjejer' alltså negativt, små kommentarer om att killarna skulle vara starkare än tjejerna.

L3 menar att detta även händer hos de äldre men att de är mer subtila och inte pratar om det på samma sätt, rakt ut. Ett annat tydligt könsmönster som L3 märkt är samlingarna i ring och hur de ser ut.

Jag samlas alltid i ringen så här och då sätter sig alltid killarna i en klump. Tjejerna sprider ut sig så här (visar en ring) och sen kommer killarna. Och de kan inte ens sprida ut sig utan de måste liksom, det är som ett par som man måste sitta nära, sitter lite bakom så jag måste börja varje lektion med det [---] de måste liksom vara en liten grupp där.

Detta exempel visar möjligen på att eleverna, redan från tidig ålder, delar upp sig utifrån två kön, flickor respektive pojkar; att pojkar och flickor är motsatser till varandra och att det skapas en spänning mot det "andra" könet.

L3 upplever också att många killar blir väldigt förvånade när flickor gör bra ifrån sig i t.ex. bollspel och bara för några veckor sedan hörde hon en pojke säga: "Va, asså kolla! Hon är ju skitbra!". L3 menar också att hon tycker att det är mycket "lättare att kommunicera med tjejer [...] de är lugnare och mer förberedda på att ha lektion [...] och det är ju oftare man måste säga till, ja det är ju det som är så tråkigt, killar än tjejer."

4.3 Svårigheter med att bryta traditionella könsmönster

L1 berättar att genus inte riktigt låg i fokus under hans utbildning men att det diskuterades i vissa fall. L1 är själv väldigt intresserad av genusfrågor vilket gör att han tänkte på det mer än andra under utbildningen.

Vet inte om vi hade en specifik kurs i det men det fanns ju med, det genomsyrade kanske inte allt men det fanns ju helt klart med. Sen har jag varit väldigt intresserad av dessa frågor ända sen högstadieåldern, sett mig som en övertygad feminist och så under många år och då kanske man märker av det tydligare och läser in det mer under utbildningen. Men jag kan inte minnas att jag hade specifika kurser eller lektioner om genus så, men det är klart det diskuterades.

När vi frågar om L1 tror sig ha olika förhållningssätt gentemot flickor respektive pojkar svarar han:

Jag vill ju tro att jag inte har det men jag ska verkligen inte sitta här och tro eller påstå att jag är precis likadan mot båda för det är jag nog inte. Sen hur, det vet jag inte men jag är övertygad om jag skulle filma alla mina lektioner och sen lyssna på det jag säger kommer man säkert höra någon skillnad i hur jag pratar med killar respektive tjejer, hur man är och kroppsspråk och allting.

L1 uttrycker en vilja att föra diskussioner om genusfrågor under lektionstid men att det i många fall inte hinns med: "Det krävs en del att göra det, både på grund av att lektionen är igång och att eleverna är i full gång på ett bra sätt". Läraren menar också att en svårighet i att bryta könsmönstren ligger i att elever har en bestämd syn på ämnet idrott och hälsa, och att den synen är starkt präglad av traditionella aktiviteter, såsom bollsporter, vilket gör att man redan från början arbetar lite i motvind. L1 ser en stor skillnad mellan sin tid på högstadiet och sin tid på gymnasiet vad gäller medvetenheten kring genusfrågor. Han anser att det finns en större medvetenhet kring dessa frågor på gymnasiet än vad det gör på högstadiet. Läraren tycker att det är märkligt att medvetenheten kring genus kan ändras så mycket mellan högstadiet och gymnasiet hos elever och lärare. L1 tar också upp idrottsrörelsen och dess könsroller som ett problem:

Idrottsrörelsen i sig är ju väldigt könsnormativ där man verkligen delar upp män och kvinnor, vilket gör att bara ordet idrott gör att många tänker att det ska vara killar mot killar och tjejer mot tjejer.

L2 hade en kurs under fyra veckor kring genus under sin utbildning och när denna kurs var klar började en helt annan kurs om något annat, vilket är en nackdel enligt läraren. Han menar att detta gör att genusfrågor glöms bort och att en börjar tänka på annat. Han är negativ till att utbildningen skiftade för mycket och tycker att genus bör genomsyra hela undervisningen. En annan svårighet som belystes under intervjun med L2 var att det mestadels är pojkar som utövar lagidrott på fritiden.

Det är inte jättemånga tjejer som tar för sig, det finns inte många tjejer som går typ på fotboll till exempel. Basket är några som håller på med. På grund av detta blir det ju ännu svårare att ta för sig, om man inte är van vid spelet. På lektionerna (syftar till de lektioner vi observerade) var det ju så att det var pojkarna som tog över.

Under vår sista observation med L2 spelade de fotboll i slutet av lektionen och det var tydligt hur många av pojkarna som då tog mycket mer plats än vad många av flickorna gjorde. När L2 skulle samla eleverna för att avsluta lektionen tog han upp vad som hänt när de spelat fotboll. Han frågade eleverna vad de kände och vad som hade hänt. Diskussionen pågick

under cirka 3 minuter och sedan rann den ut i sanden eftersom tiden inte räckte till och eleverna var tvungna att gå. L2 menar att eleverna inte riktigt klarar av att sitta och diskutera under en längre tid eftersom de blir rastlösa. En annan svårighet som vi observerade med L2 handlar om hur en lägger upp lektioner för att inte bygga på traditionella könsmonster. När vi observerade L2 valde han en pojke som "hjälpreda" till uppvärmningen alla tre lektioner. Vi tog upp detta under intervjun och frågade om han hade någon tanke med detta eller om det var omedvetet.

Det var inte omedvetet kan jag inte påstå, jag vill att de ska tro att det var slumpmässigt val men jag väljer ju en person som har relativt bra koll för annars kommer vi ju få springa runt i 20 minuter utan att kulla någon. I början måste man ju ha någon som kan, för att kunna kulla någon vilket också är hemskt, men ja. Det är därför jag är med också (aktiv under uppvärmningarna).

När vi frågar L2 om han tror sig ha olika förhållningssätt gentemot flickor respektive pojkar svarar han.

Ja, det har jag garanterat [...] om man skulle följa mig ett tag och bara kolla på sånt så skulle jag säkert vara hårdare mot killarna än mot tjejerna, tror jag. Även om jag är hård mot tjejerna också. Jag tror att jag är ganska neutral mot alla.

L3 berättar att det inte ingick några specifika kurser vad gäller genus i hennes utbildning, men att det ibland fördes diskussioner om dessa frågor. Hon förklarar att det finns ett intresse och att det pratas om genusfrågor på skolan men att det som diskuterats sedan glöms bort och inte arbetas med,

[...] jag tycker att det är lite borttappat, [...] vi kan ju liksom prata om det här så här att vi borde jobba mer med det, men det händer ju väldigt lite kring den frågan utan den poppar upp då och då.

L3 menar att under sina 20 år som lärare i idrott och hälsa har det väldigt sällan legat någon fokus på dessa frågor.

L3 menar att det fortfarande finns lärare som betar av de traditionella idrotterna såsom fotboll, innebandy, basket osv. Hon tycker inte att dessa traditionella idrotter är viktiga att använda i undervisningen, eftersom det inte står i kursplanen. Hon menar också att fortsatt undervisning utifrån traditionella idrotter kommer att bidra till att könsmonstren lever kvar.

På frågan om L3 tror att hon har olika förhållningssätt gentemot flickor respektive pojkar så svarar hon: "Skitjobbigt att behöva erkänna det men så är det..." L3 tror även att lärarens könstillhörighet kan ha en påverkan på rådande könsmonster men att det inte måste ha det: "...det är möjligt att man som kvinna måste snäppa upp mig lite, måste ju visa en del bara för

att jag är kvinna, man måste ha ett annat ingångsläge”. En annan svårighet som uppdagades under intervjun med L3 var att föreningsidrotten är väldigt uppdelad efter kön och att många elever är formade efter just de normer och värderingar som finns inom föreningsidrotten. Detta är ett problem då det kan bli en krock mellan ämnet idrott och hälsa och föreningsidrotten då många elever plockar in dessa normer och strukturer på idrottslektionerna.

Det är tufft att jobba emot föreningsidrotten och det har ju tagit mig massa år att bli trygg i att jag gör rätt som inte har föreningsidrotterna på lektionerna och nu har ju mina elever vant sig vid detta så nu är det inga problem men det tar ju tid.

L3 fortsätter med att det framförallt handlar om fotboll då det är många elever som utövar fotboll på fritiden. Detta medför att det spelas mycket fotboll på rasterna: “Det är väldigt mycket fotboll på den här skolan, de spelar väldigt mycket fotboll på rasterna [...] det är killarnas arena till 95 procent”. Läraren berättar att de elever som spelar fotboll på rasterna rangordnar varandra utifrån hur bra de är på fotboll vilket de tar med sig in på idrottslektionerna. L3 menar att arbetet med att bryta könsmonster måste ske hela tiden och att detta är någonting som är oerhört svårt eftersom det hela tiden tar sig uttryck i form av kommentarer och annat: “[...] det är ju så otroligt mycket negativa kommentarer, kille till kille, kille till tjej, inte alls lika mycket tjej till kille.” Detta menar hon gör att en måste vara på tårna hela tiden om vad som sker och sägs, vilket är svårt. L3 fortsätter och säger att det är hela skolans ansvar att prata om dessa mönster och inte bara upp till läraren i idrott och hälsa: “... jag skulle önska att vi i så fall gjorde det mer så över hela skolan som ett tema”.

4.3.1 Sär- och samundervisning

L1 har använt sig av särundervisning en gång under sin tid som lärare i idrott och hälsa. Det var en lektion med simundervisning då han inte kunde ha hela klassen samtidigt. Han var med andra ord tvungen att dela upp dem på något sätt.

[...] på högstadiet att det är enda gången jag delat upp undervisningen killar och tjejer, det var under simundervisningen. [...] behövts dela upp i mindre grupper men med tanke på hur killarna betedde sig så tyckte jag att det var värt att ta den risken, och det gjorde nog att det var lite fler tjejer som kom.

Han såg detta som en bra lösning just i denna situation. L1 uttrycker dock starkt att vi måste arbeta för att få bort särundervisning i idrott och hälsa:

Jag är tämligen övertygad om att vi inte ska gå tillbaka till någon särundervisning. Om vi gör det har vi gett upp. Då är det vi idrottslärare som har misslyckats i sådana fall. Det vore tragiskt till och med, som nu hände med att man har tillåtit särundervisning på olika friskolor, det tycker jag är väldigt märkligt att det får finnas.

När vi frågade L2 om hur han ser på sär- och samundervisning och om han har använt sig av det under sin tid som lärare i idrott och hälsa så svarar han:

Ja, någon gång har jag använt mig av det. Att tjejerna får spela där och killarna där. [...] jag gjorde det med årskurs 6 förra året, de var lite roliga. Då var det direkt tre tjejer som sa: "Vi kan inte identifiera oss med något kön" och då sa jag "men välj var ni vill spela då". De ville ju spela med killarna, de här tjejerna var också bättre än killarna, det var ju därför de ville spela med killarna för att de tyckte inte att det var kul med de andra tjejerna. Så efter det spelade de bara med killarna. Jag tror vi gjorde det en gång till under det året. Det var ju bra gjort av dem själva.

Han fortsätter efter detta och förklarar att han tror att det är bättre att dela in dem på andra sätt än just efter kön. Här utmanar några elever läraren och heteronormativiteten genom att gå emot uppdelningen av endast två kön, flickor och pojkar.

L3 nämner att hon arbetade på en skola där hon under lång tid försökte få bort den särundervisning som då användes i ämnet idrott och hälsa. L3 anser att det är dumt att arbeta med särundervisning i och med att det finns andra skillnader könen emellan som lärare måste ta hänsyn till.

4.4 Verktyg för att bryta traditionella könsmönster

Vi har valt att dela in verktygen vi fått fram i tre större områden: *neutralisera*, *kompensera* och *utmana*. Neutralisera handlar om att lärare lägger upp undervisningen på ett sätt där rådande könsmönster inte blir tydliga. Kompensera innebär att lärare till exempel försöker bryta den manliga dominansen genom att ge flickor mer utrymme än vad pojkar får i undervisningen. Med utmana menar vi som det låter, att lärare försöker utmana de traditionella könsmönster som finns.

4.4.1 Neutralisera

L1 försöker redan under lektion ett med eleverna att sätta en ton kring vad som gäller på lektionerna. Han börjar därför med att skriva idrott med små bokstäver och hälsa med stora. Detta för att förtydliga att det, enligt L1, är hälsa som är i fokus och det viktiga med idrott och hälsa. Han menar att idrott kan vara ett sätt att uppnå god hälsa, men att idrotten är så starkt förankrad med föreningsidrotten och ser stora problem med just detta. L1 anser att ett viktigt verktyg är att en diskuterar med eleverna och tar upp vilka problem som finns gällande traditionella könsmönster.

Jag brukar ha några lektioner per år där jag pratar specifikt om könsnormer eller kroppsideal, varför herridrott värderas högre än damidrott. Kan vara att man tittar på en film och diskuterar eller att vi läser en text och diskuterar

L1 uttrycker även att ett av de viktigaste verktygen en kan arbeta med är att istället för att uttalat arbeta med kön och genus, så borde en arbeta mer med arbetsmiljö, acceptans, samarbete och glädje.

L3 tycker att ett bra verktyg som lärare fått "gratis" är den nya läroplanen och hon tror att denna kan användas på ett bättre sätt vad gäller att bryta traditionella könsmonster.

Jag har ju ändå varit med om två läroplaner, Lpo94 [...] och nu är det Lgr11 och nu är det ju mer styrt i och med det centrala innehållet som ni vet då, då var det ju lite mer flumflum i Lpo94 och det tror jag kan hjälpa till här nu att faktiskt slå isär [...] de traditionella könsmonster som kan uppstå.

I och med den nya läroplanen så har L3 helt lagt om sin undervisning och utgår enbart ifrån det centrala innehållet. Med det menar hon att hon ger lika mycket tid till de olika delarna i det centrala innehållet och gör exakt det som står. De teman hon utgår ifrån är dans och musik, orientering, rörelse i lekar och spel, rörelse i gymnastik och motorikbanor, hälsa, friluftsliv samt simning och livräddning. Hon använder sig därför inte av idrotter och lagspel genom att t.ex. spela fotboll. L3 upplever att detta nya sätt att undervisa är mycket bättre vad gäller att bryta traditionella könsmonster i undervisningen då det leder till mer "avkodade lektioner".

T.ex. orientering, där finns inga förutfattade meningar utan där är det bara neutralt och här brukar jag passa på att vara tjej och kille. Det är ju egentligen rörelsedelen (i det centrala innehållet) som är lite knepigt och den lärare som fortfarande betar av fotboll, innebandy, basket osv. det är ju tokigt! Det är ju helt fel, man ska ju utgå från det här och gör man det då tror jag att det kommer försvinna (syftar på traditionella könsmonster)

L1 brukar ha en uppgift där eleverna ska analysera sin egen hälsa. I uppgiften har han alltid med en fråga som handlar om elevernas syn på kroppsideal där de ska diskutera både pojkars och flickors ideal, för att sedan komma in på hur de själva och samhället påverkas. L1 har vid några tillfällen även använt sig av en bok som eleverna ska läsa kopplat till hälsa.

L1 har all sin undervisning på Friskis och Svettis och även om det inte är något som han bestämt själv, så upplever han att det är positivt att vara på ett gym istället för i en idrottshall, då det inte är lika kodat i en sal på gymmet. Att vara på Friskis och Svettis leder till att L1 inte

kan ha lektioner med bollsport, utan får använda olika pass med till exempel kondition, styrka, box eller musik och rörelse – vilket L1 ser som positivt. Ett annat verktyg som L1 arbetar med för att bryta traditionella könsmonster är att skapa en trygg stämning och ett bra klimat i klassen. Han arbetar därför enbart med samarbetsövningar under klassens fyra första veckor, med fokus på trygghet mellan eleverna och ett klimat där det är ok att göra bort sig. L1 använder då alltid olika gruppkonstellationer för att alla ska få arbeta med alla. Under en av lektionerna vi observerade L1 uppstod en intressant situation. Fyra pojkar lyfte tunga vikter framför spegeln (detta var en lektion där eleverna själva hade gjort en träningsplanering):

L1: Hur kommer det sig att ni bara tränar överkroppen?

Elev: För att det är det tjejerna vill ha!

L1: Hm ok, det är nog inte riktigt den bilden jag har av vad tjejer vill ha.

Här kommer heteronormativiteten tydligt till uttryck. Eleven väljer här att projicera sin egen träning och hur han vill se ut, på vad det motsatta könet attraheras av. Han uttrycker sig inte kring hur han själv vill se ut. L1 menar att när denna situation uppstår skulle han vilja fortsätta diskutera mer med dem, eller eventuellt ta det i helklass. Enklast är kanske, enligt L1, att en avslutar lektionen med en diskussion kring situationen.

4.4.2 Kompensera

Det andra verktyget, kompensera, illustreras av L3, som är tydlig med att hon ställer frågor i klassen så låter hon varannan flicka, varannan pojke svara för att hon ska ha koll på att hon inte ger mer frågor till de ena eller de andra. Hon förklarar även att hon tänker på vem hon väljer för att visa olika övningar.

Sen så försöker jag alltid ställa frågan varannan kille, varannan tjej bara för att jag ska ha koll på läget liksom och att det inte alltid är killarna som tar plats för det gör de bara med sin närvaro tyvärr [---] och sen försöker jag, så fort jag vet att det finns en tjej som kan visa, som är ett gott exempel, som kan visa någonting så tar jag den. Men det är klart att om jag känner att jag tagit tre tjejer i rad då är det klart att jag måste ta en kille men där försöker jag ändå lyfta fler tjejer än killar bara för att de ska se att 'hon är ju bäst i klassen på det här, det ska ni ha jäkligt klart för er'.

L3 använder sig även av verktyget kompensera vid gruppindelningar då hon alltid delar in eleverna själv.

Jag jobbar ju mycket med att de ska jobba två och två och de vet vilka övningar de ska göra och så jobbar de med att ge varandra feedback på varje övning hur du kan komma vidare och sen har jag kamratbedömning och då är det alltid kille och tjej. Och det är de bästa lektionerna, funkar hur bra som helst. Då lägger sig liksom lugnet på något sätt för att det är ingen som vet vad de andra håller på med

[...] det blir liksom lite mer laborativt. [...] Men, det är inte alltid jättebra, ibland kan jag dela in dem. Så här, jag delar alltid in dem. Skulle aldrig och kommer aldrig säga gå ihop två och två.

L3 anser att det är viktigt att blanda grupper för att skapa en känsla av att allt är “normalt” och att eleverna känner sig trygga i alla gruppkonstellationer.

Jag tycker att det är viktigt att variera men jag är också noga med att när man verkligen har chansen att de ska mötas tjej och kille, att de faktiskt måste prata med varandra, då måste man hugga den. Att nu ska det vara tjej och kille absolut [...] och för en kille att ge beröm till en tjej, det krävs jättemycket träning för det.

4.4.3 Utmana

Det tredje verktyget, utmana, illustreras av L1, som anser att det är viktigt att en är medveten om vilka könsmonster som finns och hur de kommer till uttryck, för att kunna motverka dem. L1 tycker själv att han utmanar normerna i sitt sätt att klä sig och vara och tycker att det är viktigt och kul att “leka” med de könsmonster som finns.

Ja, det faktum att jag burit nagellack i 20 års tid, det är klart att det inte bara är för min egen skull och inte bara för andra heller. Jag har haft det sedan jag gick i nian typ. Och som lärare tycker jag att det är extra kul att utmana lite så. Kanske inte utmana könsmonster utan snarare leka med dem. Jag har alltid varit en fotbollskille och även där klart att man fått höra mycket eftersom jag både målade tår och fingernaglar. Och så gärna med olika färger. Rosa är ju en favoritfärg liksom och det vill jag gärna visa också. Så det tänker jag nog en hel del på.

På frågan om han tror att detta kan hjälpa till att bryta traditionella könsmonster så svarar han:

Det tror jag. Jag vet ju att jag haft under åren många elever, många killar som kommer fram till mig och pratar. Jag hade en kille som kom till mig varje dag under ett år och pratade om att komma ut som transsexuell, och tillslut efter ett år vågade han ta steget och klassen han gick i brydde sig inte om det. Andra har kommit till mig och pratat och kommit ut för att vara homosexuell och att det också är många elever som tror att jag är homosexuell på grund av klädsel och så.

På grund av normer och värderingar så drar eleverna slutsatsen att eftersom L1 bryter mot den manliga normen i form av att han bär nagellack, så är han homosexuell. Att attribut som till exempel nagellack kopplas till sexualitet är precis vad heteronormativitet handlar om.

4.5 Sammanfattning

Alla tre lärare upplever svårigheter med att arbeta med att bryta traditionella könsmonster; att tiden inte riktigt finns till och att det är synd att avbryta en lektion för att diskutera en situation som uppstått, eller att de försöker ta upp det men att det rinner ut lite i sanden. L1 och L3 upplever också att det finns en brist på kunskap hos lärare vad gäller genus och könsmonster, men att ambitionen hos många finns där. De upplever att det diskuteras kring

genusfrågor på skolan, men att arbetet faller lite platt efter det, på grund av bristen på kunskap och verktyg. Att lärare har begränsad kunskap om ämnet genus beror, enligt alla tre, mycket på att de har för lite undervisning om det under lärarutbildningen och att det borde vara ett ämne som genomsyrar hela utbildningen. I grund och botten måste lärare ha kunskap och verktyg för att kunna skapa en förändring i sin egen undervisning.

L1 understryker också det viktiga med att alla lärare arbetar tillsammans med en genomgående tanke. Han fick till exempel ta över en klass efter halva kursen, som i första delen hade arbetat väldigt traditionellt, med mycket bollundervisning. Han upplevde att det då ledde till att han arbetade i motvind när han försökte förändra undervisningen.

L1 och L3 tycker båda att det är viktigt att neutralisera undervisningen med andra ord, tänka på hur undervisningen läggs upp och hur upplägget påverkar rådande könsmonster. De har också båda en tydlig åsikt om vad läroplanen faktiskt säger och vad undervisningen borde handla om och fokusera på. Att t.ex. bollspel inte nämns i läroplanen betyder att lärare inte ska fokusera på det under lektionerna i idrott och hälsa. Båda anser att det i idrottshallen finns många koder. Alltså att eleverna kopplar idrottshallen till föreningsidrotten och att det då lätt blir så att eleverna tar in den kulturen i ämnet idrott och hälsa. Det andra verktyget, kompensera, används av L3 genom att hon aktivt väljer att lyfta fram fler flickor än pojkar. L3 använder även verktyget i och med att hon själv alltid bestämmer gruppkonstellationer och när det passar delar hon in till exempel flicka-pojke. Det sista verktyget, utmana, använder L1 genom att han själv utmanar de traditionella könsmonster som finns vilket leder till viktiga frågor och diskussioner.

5 Diskussion

Syftet med studien var att undersöka hur lärare kan arbeta med att bryta traditionella könsmonster i ämnet idrott och hälsa. De frågor vi sökte svar på var:

- Hur uppfattar lärare i idrott och hälsa att traditionella könsmonster kommer till uttryck i undervisningen?
- Vilka svårigheter, ur lärarnas synvinkel, finns det med att bryta traditionella könsmonster i undervisningen?
- Vilka verktyg använder sig lärare av för att bryta könsmonster i ämnet idrott och hälsa?

I diskussionen behandlas alla tre frågeställningar men endast under två avsnitt; svårigheter och verktyg. Första frågeställningen behandlas i både svårigheter och verktyg eftersom vi anser att de går in mycket i varandra och det blir lättare att hänga med i diskussionen.

5.1 Svårigheter

I detta avsnitt tas svårigheter upp som till exempel att lärare upplever att tiden inte räcker till för att bryta traditionella könsmonster, att lärare har för lite kunskap och utbildning i ämnet och att föreningsidrotten påverkar elevernas syn på ämnet idrott och hälsa.

Alla tre lärare nämner under intervjuerna att genusfrågor inte genomsyrate deras utbildning tillräckligt och både L1 och L3 menar att de hade någon enstaka kurs under lärarutbildningen, men att det inte räcker. Lärarna menar att de inte heller har gått någon utbildning eller fått någon fortbildning kring dessa frågor i efterhand. Studier har nämligen visat att många lärare inte får någon fortbildning inom jämställdhetsfrågor i skolan och de som säger sig arbeta med detta är ofta redan kunniga och intresserade av genusfrågor (Larsson et.al. 2009, s. 35; Statskontoret 2015, s. 7f). Detta tror vi kan vara en svårighet vad gäller arbetet med dessa frågor i skolan och undervisningen. Om lärare inte har kunskap kring genus och jämställdhet, så är det också svårt att arbeta med dessa frågor med eleverna. Lärare är generellt ovana vid att diskutera genusfrågor (Larsson, Fagrell & Redelius 2009, s. 9), vilket vi tror kan bero på brist på kunskap och intresse för just dessa frågor. Vi tror även att lärares medvetenhet och intresse spelar stor roll i arbetet med att bryta traditionella könsmonster. Både L1 och L3 visar på stort intresse, engagemang och relativt mycket kunskap kring genus och traditionella könsmonster. Detta tror vi leder till att de har ett försprång vad gäller att arbeta med att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa. Det är viktigt att lärare vet var de själva står i tankar och värderingar kring frågor om genus och jämställdhet, för att kunna arbeta aktivt med detta i undervisningen.

Utifrån tidigare forskning och de resultat vi fått fram tror vi att många lärare tror sig arbeta med jämställdhet och med att bryta traditionella könsmonster, men att de i själva verket inte gör det. Detta visade L2 tendenser till under både observationerna och intervjun. Under intervjun hade han svårt att svara på de frågor vi ställde kring traditionella könsmonster och under observationerna valde han bland annat aktiviteter som fotboll och innebandy, som är traditionella idrotter med extremt tydliga könsmonster. Forskning visar på att lärare säger sig arbeta med jämställdhetsfrågor då de anser att de tar hänsyn till pojkar och flickors intressen,

till exempel genom att fråga flickorna om de vill spela fotboll med pojkarna eller separat. (Larsson et.al. 2009, s. 36; Larsson, Fagrell & Redelius 2009, s. 9) Detta är dock inte att arbeta jämställt utan snarare att lärare spär på heteronormativiteten genom att endast åtskilja eleverna utifrån två kön, flickor och pojkar. Det är viktigt att lärare inser att flickor och pojkar inte är homogena grupper och börja se till varje individ. Vi tror att detta är väldigt vanligt hos lärare och att det ännu en gång visar på hur viktigt det är med utbildning och fortbildning kring dessa frågor. Om inte lärare utbildas inom detta område så är det svårt att arbeta med det i undervisningen.

L1 anser att det är dumt att avbryta en lektion för att diskutera situationer som uppstår kring traditionella könsmonster. Vi anser dock att det är ett ypperligt tillfälle att bryta en lektion när en situation uppstår, för att diskutera frågor kring traditionella könsmonster och genus. Detta kräver dock att både lärare och elever är insatta i ämnet för att kunna diskutera på ett konstruktivt sätt. Lärare har också ett ansvar att arbeta aktivt med att bryta dessa könsmonster, eftersom det står tydligt i skolans läroplan. Att då bryta en lektion för en tids diskussion ser vi som en självklarhet. L2 uttrycker att en svårighet är att det finns för lite tid under lektioner för att diskutera kring dessa frågor med eleverna och att eleverna inte riktigt är mottagliga för långa diskussioner, då de blir rastlösa. Han menar också att hans främsta mål är att eleverna ska få röra på sig, vilket leder till att tiden då inte räcker till för diskussioner och liknande. Studier visar att lärare ofta fokuserar mest på att eleverna ska vara aktiva under lektionerna. Detta leder till att lärare endast får undervisningen att "fungera" för stunden, vad gäller traditionella könsmonster och jämställdhet, men att en inte utmanar könsmonster på längre sikt (Larsson et.al. 2009, s. 110f; Larsson, Fagrell & Redelius 2009, s. 1). Som vi nämner ovan står det tydligt i läroplanerna att skolan aktivt ska arbeta med att bryta könsmonster. Detta är med andra ord viktigt i alla åldrar och inte bara när eleverna blir äldre. L1 har erfarenhet av arbete både på högstadiet och på gymnasiet och upplever att det arbetas mer med genusrelaterade frågor på gymnasiet. L2 uttrycker en svårighet med detta arbete i de yngre åldrarna. Vi tror dock att det handlar om vana för eleverna och att lärare bör arbeta med dessa frågor så tidigt som möjligt för att skapa en förändring.

Alla tre lärare som deltagit i vår studie uttrycker en svårighet med föreningsidrotten och dess tydliga normer och strukturer. Dessa tar eleverna med sig in i undervisningen i ämnet idrott och hälsa, menar alla tre lärare. Föreningsidrotten har etablerade könsroller och detta behöver lärare försöka frångå, genom att undvika de traditionella idrotterna i undervisningen

(Hagström 2016). Vi anser detta som en väldigt viktig detalj att tänka på vid planering av lektionsinnehåll och genom att tänka på det i sin planering kan traditionella könsmonster brytas. L2 använde, under de lektioner vi observerade, bland annat traditionella idrotter som aktiviteter, vilket ledde till att könsmonster och strukturer blev extra tydliga.

De deltagande lärarna menar att det oftast är pojkar som tar mest plats i undervisningen. Detta visar även många studier på (Larsson et.al. 2009, s. 67; Oliynyk 2014, s. 70ff). Att pojkar tar och ska ta plats är en stereotyp och norm som fortfarande lever kvar hos många. Att det fortfarande ser ut på detta vis kan bero på att pojkar fortfarande känner att de behöver hävda sig och visa sig starka bland annat inför motsatta könet vilket kan visa på heteronormativitet. Att pojkar tar mer plats kan leda till att flickor i större utsträckning hamnar i skymundan, som i sin tur kan leda till att undervisningen i idrott och hälsa gynnar fler pojkar än flickor (Olofsson 2005, s. 228). Att som lärare låta pojkar ta mer plats än flickor visar på att undervisningen inte är jämställd. Det är därför viktigt att all personal på skolan arbetar för att bryta detta könsmonster och inte enbart lärare i idrott och hälsa. Detta kan kopplas till det som sagts innan, att en som lärare och person måste vara medveten om att dessa mönster förekommer och det är en väldigt viktig del i ens profession som lärare. Larsson, Fagrell och Redelius skriver i sin studie att den manliga dominansen ibland ses som naturlig och självklar från lärarnas sida (2009, s. 9). Att lärare ser den som naturlig kan vara en anledning till att detta mönster fortfarande finns kvar i viss undervisning. En annan anledning till att könsmonster lever kvar kan vara att lärare inte har samma förhållningssätt till flickor respektive pojkar, vilket alla tre lärare uttrycker. Vi upplever dock att det ändå finns en vilja hos de tre lärarna att ha samma förhållningssätt mot alla elever, men att det är svårt. Genom att behandla flickor och pojkar olika så spär en på könsmonster istället för att bryta. Det lärare också gör i och med detta är att differentiera könen och på så vis även spå på heteronormativitet. Det är därför viktigt att lärare behandlar alla utifrån lika villkor.

En annan svårighet som uppdagades under intervjuerna med lärarna var sam- och särundervisning. Alla tre lärare har använt sig av den metoden någon gång under sin tid som lärare, men alla tre menar att metoden i sig inte är något lärare borde använda sig av då metoden inte ser till individerna utan sätter in eleverna i "fack". Men detta visar ändå på att särundervisning i viss mån fortfarande förekommer i undervisningen. På grund av att särundervisning leder till differentiering av könen och att lärare ser på till exempel "gruppen flickor" som homogen, anser vi att lärare inte borde använda särundervisning på något sätt i

undervisningen i idrott och hälsa. Vi menar att särundervisning kan skapa utanförskap och är hänsynslöst mot de elever som till exempel bryter mot "det normala". I en studie av Larsson, Fagrell och Redelius visade det sig också att särbehandling har levt kvar längst i just ämnet idrott och hälsa (2005, s. 2). Vi uppmanar de lärare som fortfarande på ett slentrianmässigt sätt använder särundervisning att sluta då vi tror att det missgynnar fler elever än vad det gynnar.

5.2 Verktyg

I detta avsnitt diskuteras de verktyg som kommit fram i studien. Vi behandlar verktygen vi nämnt tidigare; *neutralisera, kompensera och utmana*.

L3 försöker att lyfta fram fler flickor än pojkar för att visa att även flickor kan vara bra på idrott. Detta gör hon för att hon anser att många pojkar har en skev bild av vad flickor kan och blir förvånade när en flicka gör bra ifrån sig. Detta tas även upp i en rapport där lärarna i studien försöker "tysta ner killarna" och "göra tjejerna mer synliga" (2009, s. 36). Vi förstår tanken L3 har när hon väljer detta verktyg då hon försöker att skapa en förståelse hos många pojkar att flickor också kan vara duktiga på idrott. Hon vill att den förvåning som dyker upp hos många pojkar när en flicka är duktig på något ska försvinna och istället bli naturlig. Att L3 uttrycker sig i termer av flickor och pojkar och lägger stor vikt vid att de två könen ska kunna samarbeta och förstår varandra, kan bero på en underliggande tanke om att heteronormativitet är det normala. En annan konsekvens som kan uppstå när en väljer att lyfta fram fler flickor än pojkar är att en då differentierar könen och på ett sätt rör sig bort från jämställdhet. Vi tror dock att det kan vara nödvändigt till en början för att förändra många pojkars syn på flickor men att det är viktigt att ha dessa konsekvenser i åtanke.

Verktyget kompensera tas upp av L3 i form av gruppindelningar. Det är viktigt att lärare tänker på att blanda gruppkonstellationer, så att alla konstellationer känns naturliga och att eleverna blir vana vid att arbeta tillsammans med alla i klassen, oavsett person. Oliynyk tar upp detta som viktigt för att behandla flickor och pojkar jämställt i skolan, att lärare har en medvetenhet när det kommer till gruppindelningar (2014, s. 108ff). Detta kan ses som en petitesse i det stora hela, men vi tror att detta är ett extremt viktigt verktyg då även de "små" sakerna spelar roll när en ska arbeta för att bryta könsmonster i idrott och hälsa. Att vara medveten om att varje liten mening spelar roll (Svaleryd 2002, s. 33) och att som lärare vara noga med att aldrig dela in efter kön eller låta eleverna bestämma själva.

L1 menar att det är viktigt att låta eleverna diskutera och reflektera över vad genus och traditionella könsmonster betyder och var dessa kommer ifrån. Ett exempel på detta är att lärare, i slutet av en lektion, tar upp en situation som uppstått och diskuterar kring detta i helklass. Ett ypperligt tillfälle att ta upp diskussionen var då vi observerade L1 och han frågade några pojkar varför de endast tränar överkropp. Svaret blev “det är det tjejerna vill ha”. Här behöver lärare inte vara rädda för att avbryta och skapa en diskussion. För att detta ska gå krävs ett bra dialogklimat där eleverna känner sig trygga i att uttrycka känslor, åsikter och tankar. Larsson, Quennerstedt och Öhman tar upp dialogklimatet i klassrummet som ett viktigt verktyg för att arbeta normbrytande (2014, s. 147). Som några av lärarna nämnde upplever de att arbetet med att bryta könsmonster tar tid, att diskussioner och reflektioner inte riktigt hinns med. Det kan mycket väl stämma, men vi anser att det är en prioritering som bör göras och något som lärare måste börja arbeta med för att det ska bli en förändring. Diskussioner och reflektioner tror vi leder till att eleverna får en djupare förståelse för varandra och vilka problem som finns och varför de finns. Ett exempel är elevens kommentar ovan, som visar på heteronormativitet. Detta tror vi är viktigt att lyfta och diskutera med eleverna för att skapa djupare förståelse för heteronormativitet, vad det innebär och var det kommer ifrån.

L1 använder även verktyget reflektion i inlämningsuppgifter där eleverna till exempel ska reflektera över kroppsideal hos de olika könen, varför de finns och även reflektera över sin egen syn och vad som har påverkat den. Han fokuserar mer på hälsa och i hans undervisning blir idrott sekundärt. I studien *Jämställda villkor i idrott och hälsa - med fokus på flickors och pojkars måluppfyllelse* visar det sig att lärare som arbetar genusmedvetet ofta har en mer uppgiftsorienterad undervisning med fokus på hälsa. Arbetet med att bryta traditionella könsmonster sker i högre grad hos dessa lärare än hos lärare som inte arbetar genusmedvetet. (Larsson et al. 2009, s. 84) Detta leder oss in på ett av de viktigaste verktygen för att bryta traditionella könsmonster – utbildning och kunskap.

Ett problem, som vi nämnt ovan, är att lärare anser att de har för lite kunskap och utbildning i ämnet – att genus och könsmonster inte diskuteras tillräckligt under lärarutbildningen. Det har även visat sig att de lärare som har ett intresse och engagemang för genusrelaterade frågor också är de som fortbildar sig i ämnet, vilket leder till att de som redan är intresserade blir än mer utbildade och får mer kunskap, medan de som inte är intresserade varken har

engagemang, medvetenhet eller kunskap i ämnet (Statskontoret 2015, s. 7f). Därför är det viktigt att alla i skolans värld får utbildning och fortbildning inom genus, vad det innebär och hur en kan arbeta för att bryta traditionella könsmonster. Även om det är bra att vissa lärare arbetar med att bryta dessa mönster så måste fler börja göra det för att en större förändring ska ske. Att bara arbeta med det inom till exempel idrott och hälsa räcker inte. Lärare och annan personal i skolan måste aktivt försöka ta del av litteratur och utbildning för att förändra.

Det har nämnts ovan att klimatet i "klassrummet" är en viktig del för att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa, vilket är ett av de viktigaste verktygen enligt L1. Han menar att istället för att uttryckligen arbeta med genus och att bryta traditionella könsmonster, så ska en arbeta med arbetsmiljö, acceptans, samarbete och glädje. På denna väg tror han att vi kan bryta traditionella könsmonster, vilket vi håller med om. När en uttrycker sig kring kön, genus och traditionella könsmonster finns en risk att en differentierar könen eller skapar större gap mellan dem. Att en hela tiden poängterar genus och könsmonster kanske leder till att en spår på istället för att bryta. Samtidigt tror vi att lärare måste ta upp och arbeta med dessa frågor för att eleverna ska förstå vad det faktiskt är som händer, varför det händer och vad det innebär. Det är relativt komplexa frågor som behöver bearbetas tillsammans, enligt oss.

Acceptansen som L1 tar upp är extremt viktig i skolan och samhället överlag. Att få vara den du vill vara, och inte den du bör vara, leder till trygghet och gynnar alla. För att arbeta för acceptans måste lärare arbeta med att försöka få bort stereotyper och vad som är "normalt". Som Larsson, Fagrell och Redelius tar upp, så finns det så extremt tydliga roller inom just idrott och hälsa. Att vara en "normal" flicka betyder att hon till exempel ska ha bra koordination och för att vara en "normal" pojke ska han till exempel vara bra på bollsporter och vilja tävla. Om en som flicka eller pojke bryter mot det "normala" så kan hen anses som gay (2010, s.79) Detta är intressant och visar på heteronormativitet, då det blir så tydligt att attribut och sätt att vara på leder till sexuell läggning och att heterosexualitet är det normala. Här finns mycket arbete att göra och det är viktigt att tänka på att även små förändringar gör skillnad. Som lärare måste en tänka på att se till varje individ och ha ett öppet sinne för hur den personen vill vara. Lärare måste också tänka på att språk och agerande kan bidra till att konstruera elevers föreställningar om vad som är normalt för att vara flicka eller pojke och vad som förväntas av respektive kön (Redelius 2009, s. 42ff). Viktigt är att inte prata i generella termer om hur flickor och pojkar är eller bör vara för då tar en inte hänsyn till variationer inom grupperna (Redelius 2004, s. 165). I grund och botten handlar det om att

lägga upp undervisningen på ett sådant sätt att alla elever får chansen att vara sitt allra bästa jag. Detta betyder att traditionella idrotter och andra delar som har tydligt inrutade rörelser och roller bör enligt oss tas bort.

Vi tror att det fortfarande finns en del undervisning där lärare fokuserar på de traditionella idrotterna och lägger mest tid på det. Problemet med detta är att det endast gynnar de elever som utövar dessa idrotter på fritiden, de elever som tycker det är kul och de som har en fallenhet för bollsporter överlag. De andra eleverna som inte faller in under detta missgynnas och tycker antagligen inte att idrott och hälsa är speciellt roligt. Under observationerna med L2 valde han en pojke som "hjälpreda" varje lektion. Anledningen, enligt L2, är att "jag väljer ju en person som har relativt bra koll". Problemet med detta är att han signalerar att "pojkar" har bättre koll och är bättre på detta moment. Det han istället kanske borde göra är att byta aktivitet till en där alla elever har samma förutsättningar. Vi tror att lärare kan tjäna på att kritiskt reflektera över sin egen undervisning och försöka att neutralisera undervisningen så gott det går. Med detta menar vi att en måste lägga upp undervisningen på ett sätt så att nya rörelsemönster kan skapas och så att alla elever känner sig lika trygga/otrygga i rörelserna. Väljer en till exempel fotboll så finns det redan så tydliga roller och könsmönster som är svåra att bryta, därför bör lärare gå en annan väg.

L3 har sedan den nya läroplanen kom ut skapat en matris för sin undervisning. Hon har nu lagt upp sin undervisning med hjälp av olika moment, som bygger på det centrala innehållet. De traditionella idrotterna använder hon max en gång per år då hon tycker att dessa innehåller för tydliga mönster och inrutade beteenden. Även L1 försöker att "neutralisera" sin undervisning. Han har all undervisning på Friskis och Svettis – långt bort från alla bollar, korgar och traditionell undervisning. Även om detta inte var ett medvetet val så trivs han med det nu. Han lägger upp sin undervisning mycket efter olika pass som till exempel aerobics, box eller cirkelträning, vilket han tror leder till att han neutraliserar undervisningen vad gäller könsmönster. Larsson, Fagrell och Redelius skriver att forskare har kommit fram till att det viktigaste för att komma bort från heteronormativitet och könsmönster, är att lärare använder aktiviteter som skapar nya rörelsemönster (2010, s. 79). Verkttyget handlar om att, som lärare, tänka över och rannsaka sin egen undervisning och försöka se vad den bidrar till. Det handlar också i grund och botten om att få insikt i vad som faktiskt står i läroplanen och det centrala innehållet och hur lärare lägger upp detta, för att försöka minimera och utmana traditionella

könsmönster. Som Lundvall förklarar så är det viktigt att skapa lektionsinnehåll som är frikopplat från redan etablerade könsroller (Hagström 2016).

Det kanske svåraste verktyget är också enligt oss ett av de viktigaste – att lärare måste våga utmana könsmönster och inte bara få undervisningen att ”fungera”. Att utmana traditionella könsmönster kan till exempel innebära att lärare undervisar paradoxalt, vilket också kan benämnas som normkritisk pedagogik. Genom att undervisa paradoxalt försöker lärare utmana heteronormativiteten. Lärare behöver då skapa situationer där heteronormativiteten är uppenbar för eleverna att märka, för att då förhoppningsvis ge eleverna möjlighet till att bryta in och ställa kritiska frågor och på detta vis skapa en diskussion kring det. För att kunna arbeta paradoxalt krävs både kunskap kring heteronormativitet och genus och att lärare vill förändra samt förklara traditionella könsmönster och heteronormativitet. (Larsson, Quennerstedt & Öhman 2014, s. 147) Att utmana traditionella könsmönster kan också handla om att som lärare våga “leka” med dem, som L1 uttrycker det. L1 bär nagellack och har gjort det i ca 20 år. L1 gör detta för att han själva tycker om det men oavsett så utmanar han den manliga normen, vilket kan leda till ett bättre och mer öppet klimat där elever kanske vågar uttrycka känslor och tankar. Han öppnar upp för att våga vara sig själv.

5.3 Metoddiskussion

En viktig del i vår studie var att hitta lärare som aktivt arbetar med att bryta traditionella könsmönster och/eller vara intresserade av dessa frågor. Vi fick tag på tre lärare som själva ansåg att de passade in på den beskrivning vi angett. Men under observationerna och framförallt under intervjun insåg vi att så inte var fallet med L2. På grund av detta finns väldigt lite resultat överlag från honom, men framför allt kring synen på traditionella könsmönster och under verktyg. Detta skapade inga direkta problem men gav förstås en del färre relevanta resultat till vår studie.

Det går inte att dra några generella slutsatser av vårt resultat och framförallt inte utifrån de svårigheter som uppdragats. De verktyg vi fått fram anser vi dock kan hjälpa många lärare i idrott och hälsa eller åtminstone ge lärare en tankeställare. Vi kan inte dra några generella slutsatser då studien endast innefattar tre deltagare och eftersom vi endast höll oss i Stockholmsområdet.

I kvalitativa studier är det viktigt att vara medveten om att ens egna föreställningar och värderingar kan ligga till grund för intervjufrågor, analyser och slutsatser. Det kan även påverka ingångspunkt och val av intervjupersoner. Detta är ännu en viktig anledning till att vi inte kan generalisera då vi antagligen påverkat studien på ett eller annat sätt på grund av våra egna värderingar och tankar.

Vi hade inte möjlighet att observera L3 och självklart går vi miste om att kunna diskutera situationer och händelser som vi kunde göra med L1 och L2. Vi tror dock inte att det påverkade speciellt mycket, just i detta fall, då vi anser att hon hade många utförliga svar och det kändes som att hon var väl insatt i ämnet. Vi hade heller inte möjligheten att filma lektionerna vi observerade och detta kan ha lett till att vi missade en del situationer som hade kunnat vara av värde att diskutera med respektive lärare. Detta kan i sin tur ha lett till att vi gick miste om en del relevanta resultat.

Valet av användandet av två metoder förklarar vi under tillförlitlighet, 3.4.

5.4 Vidare forskning

Vi ser ett stort behov av vidare forskning inom detta område. Lärare verkar överlag ha svårt att arbeta med att bryta traditionella könsmonster, inte bara i idrott och hälsa utan också i skolan generellt. Lärare verkar behöva mer kunskap och fler konkreta verktyg för att arbetet med dessa frågor ska förbättras och utvecklas. Vi har kommit fram till några verktyg lärare kan använda, men det behövs fler verktyg och framförallt fler konkreta verktyg.

5.5 Slutsats

För att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa kan lärare först och främst neutralisera sin undervisning och frångå de traditionella idrotter som finns, detta för att ge eleverna en möjlighet att hitta nya rörelsemönster som inte har tydliga könsmonster och roller. Vi tror även att det är viktigt att lärare tänker på språk och kroppsspråk och hur dessa påverkar eleverna. För att bryta traditionella könsmonster kan lärare också arbeta kompensatoriskt. Ett exempel på detta är att lyfta fram flickor oftare än pojkar och få eleverna att känna trygghet i alla gruppkonstellationer och att dessa ska kännas naturliga. Det kanske viktigaste verktyget är också ett av de svåraste – att lärare måste våga ta tag i problemen, våga utmana. Att våga utmana sig själv och eleverna kring olika föreställningar, stereotyper,

normer och värderingar för att genom diskussioner tillsammans förstå och bryta traditionella könsmonster.

Käll- och litteraturförteckning

Ambjörnsson, F. (2008). *Vad är queer?*. Stockholm: Natur och kultur

Delegationen för jämställdhet i skolan (2006). *Jämställdhet i förskolan - om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. (SOU 2006:75). Stockholm:

Fagrell, B., Larsson, H. & Redelius, K. (2005). *Kön - idrott - Skola*. Stockholm:

Idrottsforum http://idrottsforum.org/articles/larsson/larsson_fagrell_redelius/larsson_fagrell_redelius051214.pdf [2016-10.31]

Fagrell, B., Johansson, S., Larsson, H., Lundvall, H., Meckbach, J. & Redelius, K. (2009).

Jämställda villkor i idrott och hälsa - med fokus på flickors och pojkars måluppfyllelse.

Stockholm: Gymnastik- och idrottshögskolan

http://skolverket.se/polopoly_fs/1.204842!/Menu/article/attachment/Rapport%20GIH.pdf
[2016-11-25]

Forsberg, G. & Sundgren Grinups, B. (2016). *Jämställdhet*. I: Nationalencyklopedin.

<http://www.ne.se/upplagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet>
[2016-10-31]

Hagström, P. (2016). *Blandade grupper missgynnade flickorna*.

<http://www.lararnasnyheter.se/mivida/2016/11/22/blandade-grupper-missgynnade-flickorna>
[2016-11-27]

Hassmén, N. & Hassmén, P. (2008). *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder*. 1. uppl.

Stockholm: SISU idrottsböcker

Henkel, K. (2006). *En jämställd förskola – teori och praktik*. Stockholm: Liber AB

Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*. 2., omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur

Larsson, H. (2009). Idrottens könsmönster - varför finns de? Vad handlar de om? *Svensk Idrottsforskning*, 1, ss. 11-15.

Larsson, H., & Meckbach, J. (2012). *Lika för alla - om likabehandling i idrott och hälsa*. I:

Larsson, H. & Meckbach, J. (red.). *Idrottsdidaktiska utmaningar*. 2. uppl. Stockholm: Liber, ss.233-249.

- Larsson, H., Fagrell, B. & Redelius, K. (2009). Queering physical education. Between benevolence towards girls and a tribute to masculinity. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 14(1). ss. 1-17.
- Larsson, H., Fagrell, B. & Redelius, K. (2010). Moving (in) the heterosexual matrix. On heteronormativity in secondary school physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 16(1). ss. 67-81.
- Larsson, H., Quennerstedt, M. & Öhman, M. (2014). Heterotopias in physical education: towards a queer pedagogy?. *Gender and education*, 26(2). ss.135-150.
- Nationella sekretariatet för genusforskning (2016). *Heteronormativitet*.
<http://www.genus.se/ord/heteronormativitet/> [2016-11-02].
- Nationalencyklopedin (2016). *Jämställdhet*.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet>
[2016-12-30].
- Oliynyk, I. (2014). *Att göra tudelning. Om att synliggöra och diskutera ämnet idrott och hälsa för de yngre åldrarna ur ett genusperspektiv*. Lic.-avh. Malmö: Malmö Högskola.
- Olofsson, E. (2005). The discursive construction of gender in physical education in Sweden, 1945–2003: is meeting the learner’s needs tantamount to meeting the market’s needs? *European Physical Education Review*, 11(3), ss. 219-238.
- Olofsson, E. (2007). The Swedish Sport Movement and the PE Teacher 1940-2003: From Supporter to Challenger. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51 (2), ss. 163-183.
- Redelius, K. (2004). *Bäst och pest! I; Mellan nytta och nöje: bilder av ämnet idrott och hälsa*. Stockholm: Idrottshögskolan. ss.149-172.
- Redelius, K. (2009). Genus och skolframgång i ämnet idrott och hälsa. *Svensk Idrottsforskning*, 1, ss. 42-44 <http://centrumforidrottsforskning.se/wp-content/uploads/2014/04/Genus-skolframgang-idrott-halsa.pdf> [2016-11-15]
- Skolverket (2011a). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (1994). *Läroplan för grundskolan. LPO94*. Stockholm: Skolverket.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Statskontoret (2015). *Jämställdhet i skolan. Utvärdering av Skolverkets särskilda uppdrag 2008–2014*. (SOU 2015:7). Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Svaleryd, K. (2002). *Genuspedagogiken*. Stockholm: Liber AB.

Thurén, B-M. & Sundman, K. (red.) (1997). *Kvinnor, män och andra sorter: genusantropologiska frågor*. Stockholm: Carlsson.

Bilaga 1

Litteratursökning

Syfte och frågeställningar: Forskning visar på att det fortfarande finns tydliga traditionella könsmonster i idrott och hälsa och lärare har svårt att se och bryta dem. Syftet med studien är därför att undersöka hur lärare kan arbeta med att bryta traditionella könsmonster i ämnet idrott och hälsa.

- Hur uppfattar lärare i idrott och hälsa att traditionella könsmonster kommer till uttryck i undervisningen?
- Vilka svårigheter, ur lärarnas synvinkel, finns det med att bryta traditionella könsmonster i undervisningen?
- Vilka verktyg använder sig lärare av för att bryta könsmonster i ämnet idrott och hälsa?

Vilka sökord har du använt?

bryta könsmonster, genus, skola, idrott och hälsa, pojkar och flickor, normer, physical education, gender, jämställdhet, traditionella könsmonster, gender patterns.

Var har du sökt?

*GIH:s bibliotekskatalog
Google
Google Scholar
DiVA*

Sökningar som gav relevant resultat

Google & Google Scholar: "idrott och hälsa" traditionella könsmonster, "idrott och hälsa" jämställdhet, "idrott och hälsa" genus, "idrott och hälsa" flickor och pojkar, "physical education" gender patterns.

Kommentarer

Vår handledare tipsade oss om några artiklar då vi själva hade det lite svårt att hitta några som behandlar vårt ämne, de artiklar som vi blev tipsade om var perfekta för vår studie. Vi sökte också mycket på tidigare examensarbeten/uppsatser som handlade om vårt ämne för att sedan hitta litteratur via dem.

Bilaga 2

Utskick via facebook

Hej!

Vi är två studenter som går sista året på GIH och ska nu skriva vårt examensarbete. Vi ska undersöka hur lärare arbetar med att bryta traditionella könsmonster i idrott och hälsa.

Därmed söker vi deltagare till vår studie som arbetar aktivt med detta. Med det menar vi att

Du tänker på detta genomgående i både undervisning och planering. Vi ser dock gärna att även du som har ett stort intresse för genus och tankar kring hur man kan arbeta med detta, också hör av dig till oss. Studien är inte till för att ifrågasätta utan endast att kartlägga Hur ni arbetar med detta och med det konkretisera vilka verktyg man kan använda sig av. Studien kommer innebära 3 observationer (3 lektioner) och efter dessa observationer en intervju. Vi söker endast deltagare i Stockholmsområdet.

Maila oss om du vill vara med i vår undersökning:

julia.rundbom@gmail.com

Vi blir glada för all hjälp vi kan få!

Mvh

Julia Rundbom och Emma Zetterström

Bilaga 3

Blankett för godkännande av filmning

Hej elever och föräldrar på ****!

Vi heter Emma och Julia och går sista året på GIH (gymnastik- och idrottshögskolan) och har precis påbörjat vårt examensarbete i ämnet idrott och hälsa.

Vår studie går ut på att undersöka Hur lärare arbetar med att bryta traditionella könsmönster i idrott och hälsa. För att göra detta kommer vi använda oss av observation som metod där vi observerar hur läraren arbetar med detta.

För att underlätta observationerna för oss så skulle vi vilja **filma** lektionerna. Detta kommer Endast att bearbetas av oss två tillsammans med elevernas idrottslärare ****. Vi fokuserar med andra ord på att filma ****, men eleverna kommer att synas på filmen. Så fort analysen och studien är klar så kommer filmerna att raderas.

Vi behöver därför ert (målsmans) godkännande för att kunna genomföra detta.

Elevens namn och klass

Härmed godkänner jag att mitt barn får medverka i denna undersökning

_____ (Underskrift)

_____ (Namnförtydligande)

Om ni har några ytterligare frågor går det bra att höra av er till oss antingen på mail eller mobil.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Emma Zetterström och Julia Rundbom

zetterstrom.emma@gmail.com

0730-809013

Bilaga 4

Observationsfrågor

Läraren - bemötande

- Lärarens förflyttningar i salen när aktiviteter görs, vilka elever får mest uppmärksamhet?
- Hur bemöter läraren flickor respektive pojkar?
- Hur bekräftas och behandlas flickor och pojkar av läraren?
- Om gruppindelning görs, hur görs den?

Läraren - språket

- Hur tilltalar läraren flickor?
- Hur tilltalar läraren pojkar?
- Hur pratar läraren kring kön?
- Nämns ”tjejer”, ”killar” någon gång under lektionen?

Eleverna - rörelser

- Hur kommer eleverna till samlingen?
- Hur förflyttar sig eleverna i salen när aktiviteter görs?
- Vad ser vi för könsmönster i elevgruppen?

Eleverna - språk

- Hur kommunicerar eleverna med varandra? (flicka-flicka, flicka-pojke, pojke-pojke)
- Vad ser vi för könsmönster i elevgruppen?

Vad som sker i centrum och periferin, vad som sker före och efter.

En sitter och skriver medan den andra filmar.

Bilaga 5

Intervjuguide

Introduktion

- Hur gammal är du?
- Vad har du för utbildning och när gick du utbildningen?
- Hur länge har du arbetat som idrottslärare? (Undervisar du i något annat ämne?)
- Hur gamla är eleverna som du undervisar?

Allmänt om ämnet idrott och hälsa

- Vilken roll har ämnet idrott och hälsa i skolan?
- Vilket är målet med idrott och hälsa undervisningen?
- Vad är det viktigaste med ämnet vad gäller undervisningen?

Traditionella könsmonster

- Vad tänker du på när du hör begreppet traditionella könsmonster?
- Hur ser könsfördelningen ut i dina klasser?
- Vad kan den ansvariga lärarens kön ha för påverkan på rådande könsmonster?
- Ingick genusvetenskap, eller liknande, i din utbildning? Har du fått med dig det från andra ställen (kurser, privat)?
- Har din uppfattning/åsikt om jämställdhet och genus förändrats något under din tid som idrottslärare?
- Hur ser du på ämnesmålet att motverka könsmonster i undervisningen? Är det en viktig del av ämnets syfte för dig?

Planering och metoder

- Traditionella könsmonster finns ju överallt i samhället, flickor ska vara si och pojkar ska vara så. Vilka traditionella könsmonster ser du att det finns på idrottslektionerna och hur tar sig dessa uttryck?
- Hur tar du hänsyn till traditionella könsmonster när du planerar din undervisning?
- Hur tänker du när du ska försöka att utmana rådande normer och könsmonster? Vilka är dina metoder och arbetssätt?

Undervisning

- Hur tar du hänsyn till traditionella könsmönster i din undervisning?
 - Hur anser du att genus påverkar undervisningen?
 - Har du olika förhållningssätt i undervisningen till flickor respektive pojkar?
 - Hur ser du på sam-/särundervisning?
 - Är genus ett begrepp som du tar upp och behandlar med eleverna under lektionerna?
-
- Har du något mer att tillägga/ta upp/något du vill klargöra över?